

Інститут соціальної роботи та управління
НПУ імені М.П. Драгоманова

Ганна Дьоміна

ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації для практичних занять,
самостійної роботи та модульного контролю знань студентів

КИЇВ – 2015

УДК 159.9(075.8)
ББК 88.37я73

*Рекомендовано до друку рішенням Науково-методичної ради
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(протокол № 10 від 26 травня 2015 року)*

Рецензенти:

О.Б. Мельничук – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри галузевої психології та психології управління Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова

О.М. Ічанська – кандидат психологічних наук, доцент кафедри авіаційної психології гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Підготовлено кандидатом психологічних наук, доцентом кафедри галузевої психології та психології управління Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова *Г.А. Дьоміною*

Дьоміна Г.А. Вікова та педагогічна психологія: Методичні рекомендації для практичних занять, самостійної роботи та модульного контролю знань студентів. 2-е вид., випр. і доп. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 56 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план та зміст дисципліни, шкала оцінювання навчальної роботи, практичні заняття: план, основні поняття до кожної теми, індивідуально-самостійна робота, тестові завдання для самоперевірки або контролю знань студентів, а також список рекомендованої літератури та словник основних термінів.

© Дьоміна Г.А., 2015

© НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Тематичний план та зміст дисципліни.....	5
Шкала оцінювання.....	8
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	
Модуль I. Теоретичні основи вікової психології	
Тема 1. Предмет та завдання вікової психології.....	9
Тема 2. Історія становлення вікової психології.....	10
Тема 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі.....	11
Тестова самоперевірка. Модуль I.....	12
Модуль II. Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу	
Тема 4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти	14
Тема 5. Психологія раннього дитинства.....	15
Тема 6. Психологія дошкільного віку.....	16
Тестова самоперевірка. Модуль II.....	17
Модуль III. Психічний розвиток дитини в шкільний період	
Тема 7. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку.....	18
Тема 8. Психологія підлітка.....	19
Тема 9. Психологія “важкої” дитини.....	20
Тестова самоперевірка. Модуль III.....	21
Модуль IV. Психологія дорослої людини	
Тема 10. Психологія ранньої юності.....	23
Тема 11. Психологія дорослості	25
Тестова самоперевірка. Модуль IV.....	26
Модуль V. Предмет педагогічної психології	
Психологія учіння та навчання	
Тема 12. Педагогічна психологія як наука.....	27
Тема 13. Психологія учіння.....	28
Тема 14. Психологія навчання.....	29
Тестова самоперевірка. Модуль V.....	30
Модуль VI. Психологія виховання та педагогічної праці	
Тема 15. Психологія виховання та самовиховання.....	32
Тема 16. Психологія девіантної поведінки.....	33
Тема 17. Психологія суб’єкта педагогічної праці.....	34
Тестова самоперевірка. Модуль VI.....	34
Теми доповідей і рефератів.....	35
Орієнтовні запитання, що виносяться на екзамен.....	40
Контрольний тест.....	43
Рекомендована література.....	52
Термінологічний словник.....	54

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні рекомендації для практичних занять, індивідуально-самостійної роботи, модульного контролю знань студентів підготовлені відповідно до програми курсу “Вікова і педагогічна психологія”.

Пропонуються завдання для індивідуально-самостійної роботи студентів над кожною темою, опрацювання яких сприятиме зосередженню уваги студентів на основному матеріалі кожної теми, у достатній і повній мірі допоможе засвоїти матеріал, а також дасть можливість підготуватися до практичних занять. Запропоновані завдання можуть використовуватися не тільки під час домашньої, а й під час аудиторної роботи під керівництвом викладача. Велику увагу приділено програмовим питанням із вікової і педагогічної психології, які будуть обговорюватися на практичних заняттях.

Матеріали даних методичних рекомендацій для практичних занять, індивідуально-самостійної роботи, модульного контролю знань студентів з курсу “Вікова і педагогічна психологія” мають таку будову:

- на початку кожної теми подано питання, які виносяться на практичне заняття;
- означено основні поняття до кожної теми, які обов'язково мають бути відображені студентом у словнику психологічних термінів;
- визначено питання для самоконтролю знань;
- наведено список літератури для обов'язкової роботи з першоджерелами, що передбачає анотування або ж конспектування вказаних робіт в цілому чи їх окремих частин (відповідно до теми та проблем, які розглядатимуться на практичному занятті);
- запропоновано тестову самоперевірку до модулю;
- сформульовано теми доповідей і рефератів з кожної теми;
- подано матеріали першоджерел для кожного модулю;
- встановлено запитання, що виносяться на екзамен;
- вказано рекомендовану основну та додаткову літературу.

Залежно від профілю спеціальності фахівця, умов організації навчального процесу (денна, заочна, дистанційна форми навчання) та часу, визначеного в навчальних планах на семінарсько-практичні заняття з курсу вікової і педагогічної психології, в кожному окремому випадку можуть бути відібрані також деякі із запропонованих завдань для самостійної роботи студентів, визначені процедури виконання цих завдань та оцінки результатів.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ТА ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

№ п/ п	Назва модулів, тем та їх зміст	К-сть годин			Види контролю
		Лекції	Практ.	Інд. робота	
Модуль I. Теоретичні основи вікової психології					
1	Вікова психологія як наука. Предмет, завдання та методи вікової психології. Міжпредметні зв'язки вікової психології з іншими науками.	2	2		зведений термінологічний словник
2	Історія становлення вікової психології. Історія становлення та розвитку вікової психології.		2		виконання завдань (I-СРС)
3	Характеристика розвитку психіки в онтогенезі. Загальне поняття про психічний розвиток. Основні теорії психічного розвитку. Проблема вікової періодизації.	2	2	4	виконання модульного тесту
Модуль II. Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу					
4	Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти. Загальна характеристика. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення. Кризи.	2	2		зведений термінологічний словник
5	Психологія раннього дитинства. Загальна характеристика. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення. Криза 3-х років.	2	2		виконання завдань (I-СРС)
6	Психологія дошкільного віку. Загальна характеристика дошкільника. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення. Криза 6-7-ми років.	4	2	6	виконання модульного тесту
Модуль III. Психічний розвиток дитини в шкільний період					
7	Психологія молодшого шкільного віку. Загальна характеристика молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку. Готовність дитини до шкільного навчання. Провідна діяльність. Новоутворення. Криза.	4	2		зведений термінологічний словник
8	Психологія підлітка. Загальна характеристика підлітка. Соціальна	4	4		виконання завдань (I-СРС)

	ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення. Криза.				
9	Психологія важкої дитини. Понятійний апарат. Класифікація. Важкі діти та причини їх появи. Критерії та ознаки вихованості. Педагогічна занедбаність. Важковиховуваність (класифікація). Важконаучуваність, неуспішність, невстигання.	2	2	8	виконання модульного тесту
	Всього за 2-й семестр	22	20	18	
Модуль IV. Психологія юнака та дорослої людини					
10	Психологія ранньої юності. Загальна характеристика юнака. Соціальна ситуація розвитку. Провідна діяльність. Новоутворення. Криза. Особистісна зрілість юнаків щодо майбутнього подружнього життя.	2	2		зведений термінологічний словник
11	Психологія дорослості. Загальна характеристика ранньої, середньої та пізньої дорослості. Анатомо-фізіологічні особливості періоду дорослості. Психологічні особливості. Кризи віку дорослості (нормативні та ненормативні).	4	4	4	виконання завдань (I-СРС); виконання модульного тесту
Модуль V. Предмет педагогічної психології (Психологія учіння та навчання)					
12	Педагогічна психологія як наука. Предмет, завдання та методи педагогічної психології. Історія становлення та розвитку педагогічної психології. Міжпредметні зв'язки. Система категорій педагогічної психології.	2	2		зведений термінологічний словник
13	Психологія учіння. Теоретичні основи наочіння та учіння. Поняття наочіння, навчання, учіння. Рівні і типи наочіння. Форми наочіння: імпринтинг, респондентне, оперантне, вікарне, вербальне наочіння. Види учіння та структурні компоненти учіння. Мотиви учіння та їх класифікація. Вікова динаміка процесу учіння. Вміння самостійно вчитися. Неуспішність та її причини і попередження.	2	2		виконання завдань (I-СРС)
14	Психологія навчання. Поняття про навчання та його психологічні механізми. Дидактичні принципи. Основні	4	2	4	виконання модульного тесту

	типи навчання. Психологічні моделі навчання. Класифікація видів навчання. Інноваційні технології навчання. Характеристика видів сучасного навчання: програмованого, сугестопедичного, знаково-контекстного, модульного. Типи навчальності: швидкий та уповільнений темпи засвоювання матеріалу. Критерії успішності учіння. Чинники ефективності навчання. Способи активізації учбової діяльності.				
Модуль VI. Психологія виховання та педагогічної праці					
15	Психологія виховання та самовиховання. Психологічні основи виховання. Теорії виховання. Цілі, засоби та методи виховання. Психологічні механізми формування особистості. Класифікація виховних впливів. Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа. Результати навчально-виховної діяльності. Методи самовиховання.	4	4		зведений термінологічний словник
16	Психологія девіантної поведінки. Поняття соціальної норми та відхилення, девіантна поведінка. Критерії девіантності. Класифікація видів девіантної поведінки.	2	2		виконання завдань (I-СРС)
17	Психологія суб'єкта педагогічної праці. Професійно значущі якості особистості соціального педагога та працівника. Педагогічні здібності. Характеристика педагогічної діяльності. Структура педагогічної майстерності (І.А. Зазюн). Принципи педагогічної майстерності (А.С. Макаренко та К.С. Станіславський, В.І. Гінецинський,).	2	2	10	виконання модульного тесту; контрольна робота
	Всього за 3-й семестр	22	20	18	
	Всього за два семестри	44	40	36	

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Лекційні заняття.

Присутність студента на занятті та якісне конспектування лекції – 0,5 бала.

2. Практичні заняття.

Тематичний контроль (усний або письмовий) – до 5 балів:

- не підготовленість або відсутність знань (0 - 33% інформації) – 0 балів,
- незадовільний рівень (34 - 59% інформації) – 2 бали,
- задовільний рівень (60 - 74% інформації) – 3 бали,
- достатній рівень (75 - 89% інформації) – 4 бали,
- відмінний рівень (90 - 100% інформації) – 5 балів,
- доповнення – від 0,5 до 3 балів,
- написання контрольної за словником (в кінці кожної теми) – до 2 балів.

3. Індивідуально-самотійна робота студентів (І-СРС).

Вчасне та якісне виконання завдання – 1 бал за кожне завдання;

Якісне але невчасне виконання завдання – 0,5 бала за кожне завдання;

Невчасне (вчасне) і неякісне виконання завдання – 0 балів;

Відсутність виконаних завдань – 0 балів.

4. Модульний тест та річна контрольна робота – 0,5-2 балів за кожну правильну відповідь на запитання (в залежності від складності).

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Модуль I. Теоретичні основи вікової психології

Тема 1. Предмет та завдання вікової психології

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Предмет та завдання вікової психології.
2. Вікова психологія в системі наук. Основні розділи вікової психології (структура).
3. Принципи дослідження у віковій психології.
4. Класифікація методів вікової психології. Основні методи (спостереження і експеримент).
5. Допоміжні методи (близнюковий метод, тест, анкета та їх види, бесіда, клінічна бесіда, метод дослідження продуктів діяльності, біографічний метод, соціометричне опитування).
6. Організація психологічних досліджень.

II. Індивідуально-самостійна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: вікова психологія, предмет вікової психології, принципи психології як науки, принцип об'єктивності, принцип детермінізму, принцип єдності свідомості і діяльності, принцип розвитку, принцип системності, методи організації дослідження (лонгітюдний метод, метод зрізів, порівняльний метод), методи збирання фактичного матеріалу, методи опрацювання даних дослідження, інтерпретаційні методи, спостереження, експеримент.

2. Аналіз роботи:

— Ярошевский М.Г. Развитие детской и педагогической психологии // Ярошевский М.Г. История психологии. – М., 1985. – С. 274-283.

Усно:

3. Поясніть причини виникнення дитячої психології як науки.
4. Розкрийте принципи побудови психологічного дослідження.
5. Як ви вважаєте, які із запропонованих запитань не відповідають вимогам анкетного методу? Чому?
  - 1) У тебе є друзі?
  - 2) Ти коли-небудь брав участь у бійках?
  - 3) У тебе часто буває поганий апетит?
  - 4) Ти можеш себе відстояти?
  - 5) Кого ти більше любиш – маму чи татка?
  - 6) Ти любиш ходити до школи?
  - 7) Ти можеш назвати себе розумним?
  - 8) Ти ніколи не помиляєшся в людях?
  - 9) Ти хотів би жити дома з батьками чи з бабусею?
  - 10) Хто з учителів тобі подобається більше?

6. Чим предмет вікової психології відрізняється від предмету загальної психології?

Тема 2. Історія становлення вікової психології

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Історія виникнення вікової психології (донауковий період).
2. Історія розвитку вікової психології (науковий період).
3. Психоаналітичні теорії дитячого розвитку (З. Фройд, Е. Еріксон).
4. Теорія соціального навчання.

II. Індивідуально-самостійна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: вікова психологія, предмет вікової психології, позасвідоме, лібідо, конфлікт, оральна, анальна, фалічна стадії розвитку, ідентифікація, розумова конструкція, «феномени Ж.Піаже», егоцентричне мовлення, організм, стимул, реакція, позитивне і негативне підкріплення, спостереження, експеримент.

2. Розкрийте основні положення К.Д. Ушинського про розвиток психіки та порівняйте їх з основними положеннями П.П. Блонського. (порівняльна таблиця)

К.Д. Ушинський	П.П. Блонський
----------------	----------------

3. Розкрийте основні положення Л.С. Виготського про розвиток психіки дитини та порівняйте їх з поглядами С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтєва. (порівняльна таблиця)

Л.С. Виготський	С.Л. Рубінштейн	О.М. Леонтєв
-----------------	-----------------	--------------

4. Аналіз роботи:

- Еріксон Е. *Життєвий цикл: епігенез ідентичності*//Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М. *Психологія особистості: Навчальний посібник.* – Житомир, 2005. – С.68-70. (або //Кутішенко В.П., Ставицька С.О. *Психологія розвитку та вікова психологія.* К., 2009., С.78-81.)

Усно:

5. Поясніть сутність теорій рекапітуляції, конвергенції, біхевіоризму з огляду співвідношення в психічному розвитку біологічного і соціального.
6. Чим когнітивні теорії відрізняються від теорій навчання?
7. Яких сучасних вчених ви знаєте?

III. Практична частина заняття

Групова дискусія: підхід гуманістичної психології до проблеми рушійних сил розвитку (за – проти).

Тема 3. Загальна характеристика розвитку психіки в онтогенезі

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Загальне поняття про психічний розвиток людини.
2. Рушійні сили та закономірності психічного розвитку.
3. Фактори психічного розвитку.
4. Проблема співвідношення навчання і розвитку у віковій психології: основні підходи.
5. Проблема вікової періодизація.
6. Основні критерії та принципи вікової періодизації.

II. Індивідуально-самостійна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: філогенез, онтогенез, генотип, розвиток, психічний розвиток, нерівномірність психічного розвитку, формування, дозрівання, становлення, сенситивні періоди психічного розвитку, пластичність психіки, внутрішні суперечності психічного розвитку, соціальна ситуація психічного розвитку, актуальний рівень психічного розвитку, зона найближчого розвитку, вікові періоди, вікові кризи, основні фактори психічного розвитку (біологічні та соціальні), провідна діяльність, акселерація, основні новоутворення, дитинство, критерії вікової періодизації.

2. Аналіз роботи:

- Виготський Л.С. Структура і динаміка віку // Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Житомир, 2005. – С.150-155. (або з //Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.67-78.)

Усно:

3. Яку роль у розвитку відіграють біологічні процеси і навколишнє середовище?

4. Балтес (1987; 1988) вважає, що розвиток індивіда впродовж життя — це взаємодія 3-х типів факторів. *Нормативні вікові фактори* — це ті біологічні й соціальні зміни, які, зазвичай, відбуваються в певному віці (наприклад, вступ до школи). *Нормативні історичні фактори* — це такі історичні події, як війни, економічні спади, епідемії, які практично одночасно зачіпають всю вікову когорту. *Ненормативні фактори* відповідають тільки особистим подіям у житті людини (втрата роботи, хвороба тощо).

Подумайте над цими факторами, поясніть їх суть та наведіть власні приклади їх взаємодії.

5. Що таке соціальне середовище та яка його роль у формуванні психіки людини?

6. Чим когнітивні теорії відрізняються від теорій навчання?

7. Поясніть такі поняття, як *зона найближчого розвитку*, *рівень актуального і перспективного розвитку*. Як вони пов'язані з поняттям *розвивального навчання*?

8. Психічний розвиток відбувається за такими закономірностями: стрибкоподібність, цілісність, асинхронність, сенситивність, наступність, послідовність, необоротність та за загальними закономірностями розвитку всього, зокрема переходу кількісних змін у якісні, заперечення заперечень, єдності і боротьби суперечностей.

Поясніть, як ви їх розумієте.

9. Чому внутрішні суперечності є рушійною силою психічного розвитку? Обґрунтувати відповідь.

10. Роль спадковості у психічному розвитку. Навести відповідні приклади.

11. Який період онтогенезу вивчає геронтопсихологія?

12. Як співвідносяться поняття “розвиток”, “формування”, “становлення”, “дозрівання”?

III. Практична частина заняття

Проведення дискусії на тему «Значення спадковості і виховання у психічному розвитку дітей».

IV. Тестова самоперевірка I

1. Вікова психологія — це:
  - а) наука про мистецтво впливу вихователя на поведінку вихованців;
  - б) наука, що вивчає закономірності розвитку психічних процесів, станів, властивостей особистості, зміни провідного виду діяльності;
  - в) наука про виховання людини відповідно до потреб суспільного розвитку;
  - г) наука, яка займається організацією спільної діяльності вихователя і вихованця.
2. Основоположником дитячої психології є:
  - а) М.Ф. Каптерев;
  - б) Арієс;
  - в) К.Д. Ушинський;
  - г) Л. С. Виготський.
3. Метод тестів — це:
  - а) емпіричний метод;
  - б) комплексний метод;
  - в) генетичний метод;
  - г) психодіагностичний метод.
4. Характеристика природного експерименту:
  - а) проводиться в лабораторних умовах;
  - б) учні створюють або змінюють конкретні умови, не порушуючи звичайних життєвих обставин;
  - в) урахування дії багатьох середовищних змінних;
  - г) одні й ті ж самі досліджувані спостерігаються упродовж певного періоду.
5. Культурно-історична теорія розвитку вищих психічних функцій належить:
  - а) Ж.-Ж. Руссо;
  - б) І.М. Сеченову;
  - в) П.П. Блонському;
  - г) Л.С. Виготському.
6. Вікова психологія займається:
  - а) закономірностями психічного розвитку;
  - б) механізмами розуміння людей;
  - в) актуальними проблемами існування людини;
  - г) розвитком і навчанням підростаючого покоління.
7. Спостереження — це
  - а) емпіричний метод;
  - б) комплексний метод;
  - в) генетичний метод;
  - г) організаційний метод.
8. У віковій психології домінують такі методи:

- а) експеримент, бесіда;
  - б) тестування, спостереження;
  - в) спостереження і природний експеримент;
  - г) опитувальні методи.
9. Геронтологія є відгалуженням:
- а) вікової психології,   б) педагогічної психології.
10. Вивчення психіки в онтогенезі це –
- а) вивчення психіки в розвитку,
  - б) вивчення психіки на різних етапах еволюції тваринного світу від найпростіших організмів до людини,
  - в) вивчення психіки на різних етапах психічного розвитку людини від народження до старості.
11. Вікова психологія вивчає психіку людини в:
- а) філогенезі,   б) онтогенезі.
12. Предметом вікової психології є:
- а) психологічні закономірності навчання і виховання дітей різного віку,
  - б) вікова динаміка психіки людини, онтогенез психічних процесів і психічних властивостей особистості людини, яка розвивається,
  - в) особливості етапів психічного розвитку людини.
13. Клінічна бесіда – це є своєрідне поєднання
- а) бесіди із спостереженням,
  - б) бесіди з тестом,
  - в) бесіди з експериментом.
14. Провідною діяльністю називають:
- а) найулюбленішу, найцікавішу для дитини діяльність;
  - б) діяльність, яка зумовлює найголовніші зміни у психіці дитини та підготовку до нового етапу її розвитку;
  - в) діяльність, яка посідає найбільше місце в житті дитини.
15. Розвиток – це зміни, які відбуваються:
- а) якісні зміни в структурі процесів і явищ,
  - б) кількісні накопичення в структурі особистості.
16. Непреформований розвиток – це
- а) такий тип розвитку, коли не визначений наперед кінцевий результат розвитку особистості,
  - б) такий тип розвитку, коли є чітко визначені, закріплені і зафіксовані стадії та кінцевий результат розвитку.
17. Важливим відкриттям в праці “Феноменологія духу” є те, що
- а) спадковість дитини не є визначальною для її навчання, виховання і розвитку,
  - б) емоційне спілкування дорослого з дитиною є важливим для подальшого розвитку особистості,
  - в) розвиток дитини має бути всебічним і рівномірним.
18. Рушійною силою психічного розвитку є:
- а) суперечності,   б) новоутворення.
19. Провідна діяльність – це:
- а) екстеріоризація;   б) принцип вікової періодизації;
  - в) критерій вікової періодизації;   г) ознака психічного розвитку.
20. Представником когнітивного підходу є:
- а) З. Фрейд,   б) К. Юнг,   в) Ж. Піаже,   г) Дж. Локк.
21. Яке твердження характеризує підхід Л.С. Виготського до вирішення проблеми взаємозв'язку навчання і розвитку?
- а) навчання йде за розвитком,

- б) змінюючи методи і зміст навчання, не можна істотно змінити розумовий розвиток дитини;
 в) навчання веде за собою розвиток.
22. Знайди помилку. Лонгітюдне дослідження має такі ознаки:
 а) триває кілька років чи десятиліть, розділене значними часовими інтервалами,
 б) систематично досліджує одних і тих самих індивідів,
 в) не використовуються експериментальні і тестові методики,
 г) часто проводиться у вигляді різних щоденників спостережень за розвитком дітей в умовах навчання і виховання.

Модуль II. Психічний розвиток дитини від народження до вступу в школу.

Тема 4. Особливості психічного розвитку новонародженого та немовляти

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність новонародженого.
2. Новоутворення та криза “новонародженості”.
3. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти.
4. Головні новоутворення та криза першого року життя.
5. Анатомо-фізіологічні особливості новонародженої дитини і немовляти.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: харчове зосередження, конвергенція очей, акт хапання, предметні дії, лепет, маніпулювання предметами, мотивуючі уявлення, акт сприймання, наслідування та акт пізнання, зорові та слухові зосередження, комплекс пошвавлення, емоційно забарвлене самовідчуття, автономне мовлення, поведінка за уявленням, усвідомлення психологічної спільності “ми”, фізична емансипація, феномен “шпитальності / госпіталізму”, криза новонародженості.
2. Для підготовки до заняття студентам необхідно переглянути журнали з психології за останні роки. Знайти в них 3-4 публікації, присвячені дослідженню психіки і особистості дитини дошкільного періоду. Систематизувати прочитаний матеріал. Виділити і підготувати до *анотації статтю*, яка найбільше сподобалася (10-15 речень).
3. Заповніть таблицю (новонароджений та немовля).

Особливості розвитку дитини

Вікові періоди	Соціальна ситуація розвитку (ССР)	Провідна діяльність	Новоутворення		Сенситивність	Спрямованість	Назва “кризи” Показники
			в пізнавальній сфері	в структурі особистості			
Новонарод. 0 – 2,5 міс.							
Немовля 2,5 – 1 рік							

Усно:

4. Охарактеризувати особливості нервової системи новонародженої дитини. Чому новонароджений весь час спить?
5. Проведіть самостійне спостереження за емоційним спілкуванням батьків і дитини. Ви можете звернутися по допомогу до членів своєї сім'ї або до друзів, які мають маленьких дітей.
Спостерігаючи за тим, як батьки грають з дитиною, задайте собі такі запитання:
— Хто є ініціатором взаємодії?
— Як немовля сигналізує про те, що йому потрібно відпочити від активних дій?
— Як батьки пристосовуються до темпераменту та стилю поведінки дитини?
Потім попросіть маму (чи батька) дитини змінити свою поведінку: надати обличчю байдужого, холодного вигляду і впродовж 3-4 хвилин не реагувати на дії дитини. Які зміни в поведінці ви помічаєте? Що вони, на вашу думку, означають?
Не забудьте сказати батькам, щоб після цього експерименту вони продовжили гру з дитиною.
6. Які перші форми спілкування дитини з дорослою людиною. Що таке “дефіцит спілкування” у немовлят і як він впливає на їх подальший психічний розвиток? Що таке “феномен госпіталізму / шпитальності”? (+ експеримент з мавпами).
7. Що ви знаєте про дослідження з “обривом”?
8. Безумовні рефлекси новонародженого. Яка їх роль у процесі адаптації дитини до нових умов життя? Чому окремі з них називаються атавістичними?
9. Психологічна ознака завершення кризи новонародженості.
10. Які новоутворення у психіці з'являються у немовляти?

Тема 5. Психологія раннього дитинства**I. Питання, які виносяться на практичне заняття.**

1. Значущість раннього дитинства. Соціальна ситуація розвитку.
2. Провідна діяльність та її розвиток у дітей раннього віку.
3. Особливості розвитку мовлення дітей раннього віку.
4. Формування особистості дитини в ранньому віці. (Новоутворення в структурі особистості).
5. Характеристика розвитку пізнавальних процесів у ранньому віці. (Новоутворення в пізнавальній сфері).
6. Криза 3-х років.

II. Індивідуальна робота студентів.Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: предметно-маніпулятивна діяльність, предметні дії, знаряддєві дії, ручні дії, криза трьох років, наочно-

дійове мислення, мовне спілкування, автономне мовлення, самосвідомість, комплекс “Я сам” (негативізм, свавілля, деспотизм, установка на самостійність, непокірність, впертість).

2. Заповніть таблицю “**Особливості розвитку дитини**” (ранній вік).

3. **Аналіз роботи:**

- *Микитюк Н.В. Психологічні аспекти супроводу дітей раннього віку // Практична психологія та соціальна робота, 2008., №1, 2....*

Усно:

4. Вставити пропущене слово та поясніть твердження Л.С. Виготського: “Вік від одного до трьох років – це стадія сенситивності до ..... впливів”.

5. Особливості розвитку мовлення в період раннього дитинства. Який запас слів має дитина у два роки, у три?

6. Дайте пояснення такій вимозі дитини: “Я сам (а)!”.

7. Охарактеризуйте мислення дітей в ранньому дитинстві. Наведіть приклад.

8. Охарактеризуйте основні новоутворення дитини раннього віку.

Тема 6. Психологія дошкільного віку

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Значущість дошкільного дитинства. Соціальна ситуація розвитку.
2. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника. Особливості гри.
3. Розвиток мовлення. Особливості спілкування дошкільника з ровесниками та старшими.
4. Формування особистості дошкільника (почуття, вольова сфера, мотиви поведінки, самосвідомість - новоутворення в структурі особистості).
5. Формування і розвиток пізнавальних процесів (відчуття, сприймання, пам'ять, увага, мислення - новоутворення в пізнавальній сфері).
6. Криза 6-7 років.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: рольова гра, сенсорні еталони, наочно-образне мислення, підпорядкованість мотивів поведінки і діяльності, внутрішні етичні інстанції, децентрація мислення, самооцінка, статева ідентифікація, усвідомлення себе в часі, внутрішні етичні інстанції, усвідомлення та узагальнення своїх переживань.

2. Заповніть таблицю “**Особливості розвитку дитини**” (дошкільник).

3. **Аналіз роботи:**

- *Шах Т.Г., Лукашук М.І. Пізнавальний потенціал дошкільника // Практична психологія та соціальна робота, 2008., №1, ...*

- *Прихожан. "Хочу, щоб мене розуміли " // Популярная психология: Хрестоматия: Учеб. пособ. для студ. пе-динститутів / Сост. В.В. Мироненко.*

- Лі.: Просвещение, 1990. -С.131-136. (або //Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.81-85.)
 - *Наталія Самойленко. Індиго в деталях* // Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.85-90.

Усно:

4. Проведіть спостереження за дітьми 3-х років та 5-6 років і дайте відповіді на запитання.
  - а) Як дитина додержується правил поведінки?
  - б) У чому виявляється самостійність?
  - в) Як виявляється у неї воля?
  - г) Як розвинена у дітей здатність до самообслуговування?
  - д) Як вони вступають у взаємини з дорослими?
  - е) Чи виявляють інтерес до навколишнього середовища?
  - ж) Чи наслідують дорослих, і в чому саме?
  - з) Які почуття та риси характеру виявляли діти?
5. Чим відрізняються ігри дітей 4-5 років від ігор дітей 2-3 років?
6. Які мотиви покладено в основу моральних вчинків дітей дошкільників?
7. Провести одну вправу/гру на парі з першоджерела (*Шах Т.Г., Лукашук М.І. Пізнавальний потенціал дошкільника*).

III. Тестова самоперевірка II

1. У новонародженої дитини краще розвинений і більш підготовлений до функціонування:
  - а) моторний апарат;
  - б) сенсорний апарат.
2. Комплексом поживлення називають:
  - а) реакцію, коли дитина фіксує предмет очима;
  - б) реакцію, коли дитина тягнеться до джерела їжі;
  - в) позитивну емоційну і рухову реакцію дитини на дорослого.
3. Провідним видом діяльності в період немовляти є:
  - а) емоційне спілкування з дорослими;
  - б) ігрова діяльність;
  - в) предметна діяльність.
4. До новоутворень новонародженого належить:
  - а) зорові та слухові зосередження;
  - б) фізична емансипація;
  - в) уявлення про власне тіло.
5. Одним з головних новоутворень немовлят є:
  - а) поведінка за уявленнями;
  - б) комплекс поживлення;
  - в) мовне спілкування.
6. Визначте, до якого віку належать перелічені новоутворення в психіці, та в якому провідному виді діяльності дітей вони виникають:
  - а) комплекс поживлення;
  - б) поведінка за уявленнями;
  - в) опредмечування потреб;
  - г) розвиток фізичного образу Я;
  - д) виникнення почуття прихильності.
7. Визначте, до якого віку належать нижче названі новоутворення в психіці, та в якому провідному виді діяльності дітей вони виникають:
  - а) предметне і константне сприймання;
  - б) оволодіння усним мовленням та збільшення його функцій;

- в) розвиток самосвідомості: «Я-сам», «Я-сама»;
  - г) перші потреби в автономності, самостійності;
  - д) поява почуття власної гідності.
8. Сенситивний період оволодіння мовленням припадає на:
    - а) період немовляти;
    - б) раннє дитинство.
  9. За теорією М.І. Лісіної для раннього дитинства характерно:
    - а) ситуативно-ділове спілкування;
    - б) ситуативно-особистісне спілкування;
    - в) позаситуативно-пізнавальне спілкування;
    - г) позаситуативно-особистісне спілкування.
  10. Провідним видом діяльності у ранньому дитинстві є:
    - а) емоційне спілкування з дорослими;
    - б) ігрова діяльність;
    - в) предметна діяльність.
  11. Новоутворенням раннього віку є:
    - б) засвоєння моральних норм і правил;
    - в) комплекс "Я - сам (а)";
    - г) маніпуляція з предметами.
  12. Мислення дітей раннього віку є переважно:
    - а) образним;
    - б) словесним;
    - в) наочно-дійовим.
  13. Провідною діяльністю дітей дошкільного віку є:
    - а) навчальна діяльність;
    - б) рольова гра;
    - в) предметна гра;
    - г) спілкування з ровесниками.
  14. Мислення дошкільника є:
    - а) наочно-дійове;
    - б) образне;
    - в) словесно-логічне.
  15. Дошкільники діють переважно під впливом:
    - а) розуму;
    - б) розуму й волі;
    - в) волі;
    - г) почуттів.
  16. Новоутворенням дошкільника є:
    - а) мовне спілкування;
    - б) акт орієнтації в предметах;
    - в) підпорядкування мотивів.
  17. З якого дошкільного віку мовлення виконує функцію регуляції планування?
    - а) з молодшого;
    - б) з середнього;
    - в) зі старшого.

Модуль III. Психічний розвиток дитини в шкільний період

Тема 7. Психічний розвиток дитини молодшого шкільного віку

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Особливості соціальної ситуації розвитку молодших школярів.
2. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання. Її види. Структура готовності.
3. Розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів. (Новоутворення в пізнавальній сфері).
4. Специфіка учбової діяльності шестирічних дітей (особливості організації навчання). Мотиви учіння.
5. Формування особистості дитини в початкових класах. (Новоутворення в структурі особистості).

6. Ненормативна криза молодшого школяра.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: психологічна готовність дитини до навчання в школі (інтелектуальна, моральна, соціальна, мотиваційна, емоційно-вольова, особистісна), фізична готовність, критерії готовності, адаптація, шкільна дезадаптація, мотиви учіння школярів, довільність психічних/пізнавальних процесів, внутрішній план дій, рефлексія, рівень домагань, самоконтроль, понятійне мислення, інтеріоризація, екстеріоризація, уміння вчитися, внутрішня позиція школяра, смислова орієнтовна основа вчинку, узагальнення переживань, синтезуюче сприймання, навчуваність.

2. Заповніть таблицю “**Особливості розвитку дитини**” (молодший школяр).

3. Аналіз роботи:

- Мухина В.С. *Достижение шестилетнего ребёнка в умственном развитии* // Мухина В.С. Шестилетний ребёнок в школе. – М., 1986. - С. 5-18.

- Мухина В.С. *Индивидуальные различия шестилетних детей* // Мухина В.С. Шестилетний ребёнок в школе. – М., 1986. - С. 45-66).

- Якобсон П.М. *Эмоциональная жизнь школьника*. – М., 1966. – С.94-113.

4. Здійснити порівняльну характеристику особливостей психічного розвитку та навчання шести- і семирічних дітей.

5. Ознайомитися з методиками діагностики готовності дитини до навчання в школі//Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С. 175-219.

Усно:

6. Визначте, які мотиви учіння школярів записані нижче (вид мотиву, до якої групи мотивації належить). Я вчуся для того:

а) щоб все знати,

б) щоб бути корисним людям,

в) щоб отримувати гарні оцінки,

г) мені подобається процес учіння,

д) щоб вчитель був задоволений моїми успіхами,

е) щоб навчитися самому вирішувати завдання,

є) щоб за мої успіхи мене поважали товариші,

ж) щоб уникнути покарання батьків.

7. Яку роль в житті та учінні молодшого школяра відіграє ігрова діяльність?

8. Наведіть приклади, у яких виявляються особливості довільної та мимовільної уваги молодших школярів.

9. Які прийоми запам'ятовування використовують учні початкових класів?

10. Чому мислення дитини молодшого шкільного віку називається конкретним (за Ж. Піаже)?

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Анатомо-фізіологічна перебудова організму підлітка і її вплив на його психологічні особливості і поведінку.
2. Особливості соціальної ситуації розвитку підлітка. Стосунки з однолітками та дорослими.
3. Спілкування як провідний вид діяльності підлітка.
4. Психологічні особливості розвитку особистості у підлітковому віці (самосвідомість, самооцінка, емоційна сфера, почуття, інтереси, спрямованість, ідеали).
5. Розвиток пізнавальних процесів (увага, відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява, мовлення). Перебудова учбової діяльності.
6. Криза та показники.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: *підлітковий період, пубертатний вік, акселерація, статеве дозрівання, почуття дорослості, потреба в соціальному самовизначенні, товаришування, дружба, пізнавальна потреба, самовдосконалення й самоосвіта, самосвідомість підлітка, інтимно-особистісне спілкування, неформальні групи, референтна група, "Я-концепція", статево-рольова ідентифікація, критицизм мислення, формальне мислення, теоретичне мислення, інтелектуалізація психічних процесів, гіпоопіка, гіперопіка, захоплення, особистісна нестабільність, рефлексивне мислення.*

2. Заповніть таблицю **"Особливості розвитку дитини"** (підліток).

3. Аналіз роботи:

- Божович Л.И. *Формирование личности в подростковом возрасте* // Божович Л.И. *Личность и её формирование в детском возрасте.* – М.: Просвещение, 1968. – С. 292-365.

Усно:

4. Як можна допомогти підлітку подолати невпевненість у своїх силах?
5. Що може бути причиною небажання підлітка ходити до школи?
6. Як психолог може допомогти підлітку налагодити стосунки з батьками?
7. Що повинні зробити батьки, які помітили відхилення у поведінці підлітка?
8. Як навчити підлітка працювати з книгою?
9. Який вплив на поведінку і діяльність підлітка мають потреби в самоствердженні?
10. Які головні напрямки роботи психолога з подолання шкідливих звичок підлітків?
11. Чому підлітковий вік називається пубертатним? Як процес статевого дозрівання відбивається на психічному розвитку підлітка?
12. Чому підлітковий період називається кризовим? З чим пов'язана ця криза?

13. Чому підлітки схильні до девіантної поведінки?

III. Практична частина заняття *Ділова гра.*

Із студентської групи виділяють представників на роль психологів. Всі інші – батьки дітей підлітків. Батьки складають запитання до психологів. Організатор гри проводить зустріч батьків з психологами міста.

Тема 9. Психологія “важкої” дитини

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Характеристика поняття “важка дитина”. Класифікація “важких”.
2. Причини появи “важких” дітей і підлітків.
3. Особливості педагогічної запущеності дошкільнят і молодших школярів.
4. Специфіка роботи педагога та психолога з різними категоріями важких підлітків.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: педагогічна занедбаність, виховуваність, важковиховуваність, девіантна поведінка, важконаучуваність, превенція, превентивне виховання, агресія, агресивність, акцентуація характеру, реакція імітації, реакція компенсації, гіперопіка, шкільна дезадаптація, дезадаптація, фрустрація, психопатії.

2. Аналіз роботи:

- Акимова М.К., Козлова В.Т. *Неуспевающие дети* // Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.:Просвещение,1991 – С. 189-215.

- Раттер М. *Помощь трудным детям* // Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки. – К. – 2009. – С. 106-108.

- Шинкарук-Корзун Л. *Чинники агресивності дітей* // Психолог – 2009. - №41(377), листопад, С.6-8.

Усно:

3. Які ви знаєте прояви важковиховуваності у підлітків?
4. Які виділяють стадії відхилень у поведінці важковиховуваних?
5. Назвіть акцентуації особистості за О.Є.Лічко.

III. Практична частина заняття

Робота з методикою (діагностика акцентуації особистості підлітка): патохарактерологічний діагностичний опитувальник (О.Є.Лічко).

IV. Тестова самоперевірка III

1. Психологічна готовність до навчання:
  - а) здібності до навчання,
  - б) навчіння,
  - в) обізнаність з різними сторонами життя,
  - г) система якостей, яка дає можливість успішно засвоювати досвід.
2. До інтелектуальної готовності відноситься:
  - а) інтелектуальні здібності,
  - б) систематизоване коло знань про світ та розвиток розумових дій,
  - в) здатність взаємодіяти з іншими,
  - г) адекватне ставлення до себе.
3. Мотиваційною готовністю до навчання в школі є:
  - а) висока емоційна активність,
  - б) можливості подолати труднощі й перешкоди,
  - в) ставлення до школи як до джерела знань,
  - г) бажання вчитися.
4. Мислення дітей шестирічного віку переважно є:
  - а) образним і словесним,
  - б) наочно-дійовим,
  - в) наочно-дійовим та образним,
  - г) наочно-образне й поступово розвивається словесне, спирається на більш узагальнені уявлення.
5. Новоутворенням молодшого шкільного віку є:
  - а) наочно-образне мислення;
  - б) рефлексія;
  - в) мимовільна увага.
6. Симптомами кризи семи років є:
  - а) усвідомлення свої переживань та втрата безпосередності,
  - б) висока емоційна активність,
  - в) зміни у взаєминах з дорослими,
  - г) виникнення нового ставлення до себе.
7. У молодшому шкільному віці провідним видом діяльності є:
  - а) ігрова діяльність,
  - б) спілкування,
  - в) учбова діяльність.
8. Що відноситься до новоутворень у психічному розвитку шести річок:
  - а) довільність, збагачення функцій внутрішнього мовлення,
  - б) установка на досягненні бажаного результату в різних видах діяльності,
  - в) супідрядність мотивів, що лежить в основ здатності до морального вибору,
  - г) образ Я, самооцінка.
9. Інтереси молодших школярів:
  - а) стійкі;
  - б) нестійкі, ситуативні.
10. Назвіть характерні ознаки особистісного розвитку молодшого школяра:
  - а) загальне позитивне ставлення до своєї особистості;
  - б) рефлексія і самооцінка, яка починає корегуватись оцінками не тільки вчителями, а й товаришів;
  - в) загострення критичного ставлення до себе, збільшення негативних самооцінок, що стосуються в основному пізнавальної сфери;
  - г) негативна самооцінка і самолюбство, які стосуються результатів різних видів діяльності.
11. Яким повинні бути результати психічного розвитку дітей у молодшому шкільному віці з допомогою вчителя або ровесників:
  - а) повинні бути сформовані уміння самоосвіти, саморозвитку, самореалізації;
  - б) повинні бути сформовані основні компоненти учбової діяльності;
  - в) учіння повинно набути особистісної значущості, стати засобом включення в суспільну практику життя;
12. Назвіть симптоми соціальної ситуації розвитку підлітка:

- а) взаємини зі старшими будуються на емоційних контактах;
  - б) мораль слухняності перетворюється на мораль рівності;
  - в) почувати себе дорослим, мати право вибору, мати право на свою думку;
  - г) усвідомлення важливості учіння як суспільно-значущої діяльності.
13. Назвіть основне новоутворення учнів підліткового віку:
- а) внутрішній план дій;
  - б) професійне самовизначення,
  - в) адекватна самооцінка,
  - г) почуття дорослості.
14. Мислення підлітка переходить:
- а) від предметного до наочного;
  - б) від наочного до абстрактного;
  - в) від абстрактного до формального.
15. Назвіть характерні для підлітків ознаки дорослості:
- а) надмірне підкреслення своєї дорослості, що веде до сценічності поведінки;
  - б) відсутність цього почуття, що виявляється в інфантильності, безвідповідальності, у споживацьких нахилах;
  - в) для підлітка важливо, щоб його дорослість була помітна для оточуючих, для нього важливо, щоб його поведінка не була дитячою;
  - г) дорослість лише зовнішня, підліток переймає зовнішні манери поведінки дорослої людини, запозичує такі атрибути дорослого, як макіяж, куріння, алкоголь та ін..
16. Симптоматика кризи підліткового віку:
- а) усвідомлення своїх переживань та втрата безпосередності;
  - б) зміна ціннісних орієнтацій;
  - в) криза пов'язана з рефлексією внутрішнього світу та фрустрованістю соціальних потреб.
17. Оберіть новоутворення, характерні для психічного розвитку підлітків:
- а) супідрядність мотивів;
  - б) почуття дорослості;
  - в) інтенсивний розвиток самосвідомості;
  - г) статево-рольова ідентичність.
18. Термін “акселерація” означає:
- а) процес прискорення росту дітей;
  - б) процес прискорення психічного розвитку дітей;
  - в) процес прискорення соматичного розвитку і фізіологічного дозрівання дітей.
19. Виберіть найточніше визначення “важка” дитина:
- а) це педагогічно запущена дитина,
  - б) це дитина, що характеризується певними відхиленнями в моральному розвитку,
  - в) це неслухняна, вперта, примхлива дитина, яка протистоїть, вимогам, порадам дорослих.
20. Підкресліть причини появи “важких” дітей:
- а) урбанізація,
  - б) фемінізація виховання,
  - в) вікові особливості психічного розвитку дитини,
  - г) єдина дитина в сім'ї,
  - д) вплив сучасної сім'ї.
21. Назвіть стадії відхилень у поведінці важковиховуваних.
- а) недоліки поведінки,
  - б) особистісні недоліки,
  - в) педагогічна занедбаність,
  - г) негативні якості.

Тема 10. Психологія ранньої юності (старшокласника)

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Загальна характеристика ранньої юності. Соціальна ситуація розвитку.
2. Взаємини з дорослими та однолітками. Спілкування та дружба в юнацькому віці.
3. Формування особистості старшокласника. Розвиток самосвідомості. Криза.
4. Особливості розвитку характеру, емоційно-вольової сфери, здібностей.
5. Пізнавальні процеси і розумовий розвиток старшокласника.
6. Особливості юнацького кохання. Підготовка до сімейного життя.
7. Формування професійних інтересів. Особливості профорієнтації старшокласників.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: юність, старший школяр, навчально-професійна діяльність, професійна орієнтація, самоосвіта, самовиховання, професійне самовизначення, особистісне самовизначення, світогляд, юнацький максималізм, моральний релятивізм, статево-рольова диференціація.

2. Заповніть таблицю “**Особливості розвитку дитини**” (старшокласник).

3. Аналіз роботи:

- Кон І.С. Дружба в юності // Кон І.С. Психологія ранньої юності. – М., 1989. – С.167-185.

- Кон І.С. Юність шукає себе//Кон І.С. В пошуках себе. Личность и ее самосознание. – М.: Политиздат, 1984. (або//Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.98-105.)

- Ставицька С.О. Теоретичний аналіз проблеми становлення і розвитку індивідуально-особистісних характеристик в юнацькому віці// Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.91-98.

- Дьоміна Г.А. Психолого-педагогічний розвиток особистості майбутнього сім'янина: Методичні рекомендації для роботи практичних психологів. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – 70с.

4. Проаналізуйте текст і поділіть психологічні особливості на дві групи: 1 – притаманні підліткам, 2 – старшокласникам. У тексті подано по 10 вказівок на психічні особливості кожного з вікових періодів. Результати подайте в таблиці:

Класифікація психологічних особливостей

підлітки	старшокласники

Текст:

1. Завершується підготовка до самотійного життя.
2. Нерідко трапляються випадки пустування і бешкетування.

3. Вік інтенсивного формування світогляду.
4. Формуються мотиви обов'язку.
5. Різко зростає інтерес до теоретичних знань.
6. Посилюється бажання завоювати авторитет і визнання товаришів.
7. Спостерігається значне зростання соціальної активності.
8. Пришвидшується процес статевого дозрівання.
9. Різко зростає громадська активність.
10. Характерною рисою є безпосередність і комунікабельність.
11. Інтенсивно розвивається самосвідомість.
12. Помітного розвитку досягає почуття дружби.
13. Визначаються ціннісні орієнтації.
14. Інтенсивно формуються окремі риси характеру.
15. Завершується вибір професії.
16. Посилюється ріст і збільшується маса тіла.
17. Утверджується громадська зрілість особистості.
18. Зміцнюється прагнення до самовиховання.
19. Закінчується процес статевого дозрівання.
20. Розширюється коло активних інтересів.

Усно:

5. Назвіть основні новоутворення старшого школяра.
6. Порівняйте особливості прояву самостійності старшого школяра і підлітка.
7. Що характерно для самооцінки старшого школяра?
8. Порівняйте особливості самовиховання старшокласників та підлітків.
9. Виділяють хронологічний, соціальний та психологічний вік. Поясніть суть цих понять. Чому їх використовують при характеристиці зрілості людини?
10. Визначте, до якого віку належать такі новоутворення в психіці дитини, та в якому провідному виді діяльності вони виникають: уява (пізнавальна й емоційна); знаково-символічна функція мислення; переборення егоцентризму, виникнення децентрації мислення; довільна поведінка та система саморегуляції; об'єктивна самооцінка; внутрішні етичні інстанції та супідрядність мотивів.
11. Для психіки учнів якого віку характерні такі новоутворення, та в якому провідному виді діяльності вони виникають: внутрішній план дії; рефлексія; довільність пізнавальних процесів; понятійне мислення?
12. Для психіки учнів якого віку характерні такі новоутворення, та в якому провідному виді діяльності вони виникають: почуття дорослості; потреба в самоповазі, самоствердженні; почуття дружби, формування кодексу дружби, товаришування; формується соціальна спрямованість і моральна свідомість; інтенсивний розвиток самосвідомості, образу Я, самооцінки, самоконтролю, рівня домагань?
13. Для психіки учнів якого віку характерні такі новоутворення, та в якому провідному виді діяльності вони виникають: набуття почуття особистої самовизначеності, ідентифікації; професійна самовизначеність; розвиток ціннісних світоглядних орієнтацій, самоцінності, самоповаги;

психосексуальної ідентичності; виникнення індивідуального стилю розумової діяльності?

III. Практична частина заняття

Проведення дискусії «Кохання в юнацькому віці»

Тема 11. Психологія дорослості

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Визначення віку дорослості. Проблема періодизації дорослості (Дж. Біррен, Д.Б. Бромлей, Г. Крайг, Е. Еріксон).
2. Анатомо-фізіологічні особливості періоду дорослості (ранньої дорослості / в середньому віці / пізня дорослість).
3. Розвиток психічних процесів у період дорослості.
4. Психосоціальний розвиток дорослих.
5. Кризи віку дорослості (нормативні і ненормативні кризи).

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: акмеологія, дорослість, психічна зрілість, особистісна зрілість, зрілість, когнітивна зрілість, стадія досягнень, ідентичність, близькість, генеративність, інтимність, криза, біографічна криза, криза спустошеності, криза безперспективності, криза здоров'я, криза значущих стосунків, криза особистісної автономії, криза самореалізації, криза життєвих помилок, стадія адміністрування, стадія реінтегрування, застій, середина життя, самоактуалізація, пенсійна криза, працездатність, гіподинамія, компенсація, інтенсифікація, сенсорно-моторна амнезія, здоровий спосіб життя, самотність, криза максимальних досягнень, криза корекції життєвих планів, криза середини життя, криза «Я-інтеграції», відчай, мудрість, соціальна ізоляція.

2. **Аналіз роботи:** (Див. матеріали в першоджерел. або кафедра П).

- Хорні К. Проблема шлюбу//Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Житомир, 2005. – С. 56-60. (або//Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009., С.106-116.)

3. Написати *порівняльний аналіз* причин, перебігу та симптоматики криз дорослості і дитинства.

Усно:

4. Назвіть періоди дорослості.
5. Чи продовжується когнітивний розвиток після юності?
6. У 35 років людина міркує краще, ніж 20-річна?
7. Назвіть основні хвороби, якими часто хворіють люди середнього віку, і покажіть їх зв'язок між шкідливими звичками і виникненням таких хвороб.

8. Порівняйте новоутворення у психічній організації дорослих і дітей.
9. Проаналізуйте результати власних спостережень за дорослими людьми в період кризи 30 років та середини життя.
10. Дайте визначення зрілості і перерахуйте п'ять атрибутів зрілої особистості.

III. Практична частина заняття

Проведення дискусії «Розвиток близьких стосунків та створення сім'ї в період ранньої дорослості» (Студенська сім'я – за і проти).

IV. Тестова самоперевірка IV

1. Основним новоутворенням старшого шкільного віку є:
  - а) становлення світогляду;
  - б) самоконтроль;
  - в) почуття дорослості;
  - г) самовиховання.
2. Ознаки розвитку мислення в старшому шкільному віці:
  - а) децентрація мислення;
  - б) розвиток теоретичного мислення;
  - в) розвивається здатність до зв'язного логічного міркування, до високого рівня узагальнення та систематизації знань.
3. Провідною діяльністю у старшому шкільному віці є:
  - а) спілкування;
  - б) навчально-виробнича діяльність;
  - в) трудова діяльність.
4. Спілкування старшокласників з ровесниками насамперед необхідне:
  - а) для вирішення проблемних ситуацій;
  - б) для “сповіді”, інтимно-особистісного контакту;
  - в) для планування майбутнього.
5. Симптоматика соціальної ситуації розвитку старшокласників:
  - а) період визнання життєвих планів;
  - б) зростає інтерес до дорослих, поновлюються емоційні контакти з батьками;
  - в) у стосунках Дитина – Вчитель діє мораль односторонньої поваги, слухняності;
  - г) соціальна зрілість (дорослість) відстає від фізіологічної.
6. Перерахуйте чотири найбільш розповсюджені сфери прояву криз в юнацькому віці: _____
7. Які виділяє три стадії розвитку інтелекту в період дорослості Д. Перрі?
  - а) інтерпритують події та явища авторитарними висловлюваннями і поділяють світ на біле і чорне;
  - б) самостійно обирають позицію і несуть відповідальність за свою точку зору;
  - в) виявляють терпимість до інших точок зору
  - г) є відповідальними за свою точку зору.
8. Поєднайте термін, назву нормативної кризи з її змістом:

а) у 23 роки – криза “максимальних досягнень”	а =	а) людина обирає між “Я-реальним” і “Я-ідеальним” на користь першого
б) у 33 роки – криза “корекції життєвих планів”	б =	б) виникає потреба почати життя спочатку, знайти нову роботу, змінити місце проживання, розлучитися або вдосконалюватися у професійному зростанні тощо
в) у 37-40 років – криза “середини життя”	в =	в) остаточне переосмислення планів життя і корегуванні особистих рис у зв'язку із зниженням фізичних властивостей, зміни статусу людини у житті
г) у 65 років – криза	г =	г) повний аналіз свого життя

Модуль V. Предмет педагогічної психології Психологія учіння та навчання

Тема 12. Педагогічна психологія як наука

I. Питання, які виносяться на практичне заняття

1. Поняття про предмет педагогічної психології. Основні етапи історії розвитку педагогічної психології.
2. Місце педагогічної психології в системі наук, її зв'язок з іншими науками. Мета та завдання педагогічної психології.
3. Які методи використовуються в дослідженнях педагогічної психології?

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: педагогічна психологія, розділи педагогічної психології, інтерпретаційні методи, емпіричні методи, спостереження, експеримент.

Усно:

2. Назвіть основні розділи педагогічної психології.
3. Чому для вчителя та соціального педагога важливо знати психологію, зокрема педагогічну психологію?
4. Поясніть визначення педагогічної психології як науки, яке належить Вітроку (1992). Він підкреслює, що педагогічна психологія включає не тільки використання психологічного знання у теорії і практиці навчання, але й розробку нових технологій у цій галузі. Це наука, яка має справу з людською поведінкою в процесі навчання.
5. Г. Лефрансуа (1999) пише, що педагогічна психологія вивчає процес навчання, розвиток, мотивацію людини, соціальне наочіння, особистісні характеристики, дисципліну та інші аспекти управління в аудиторії, вимірювання та оцінку розвитку тих, хто навчається. Поясніть думку цього автора та порівняйте з предметом вітчизняної педагогічної психології.
6. Які методи є домінуючими в педагогічній психології?

Тема 13. Психологія учіння

I. Питання, які виносяться на практичне заняття.

1. Поняття про учіння як одну із сторін педагогічного процесу. Зв'язок понять учіння, навчання, наочіння, наоченість та навчальність як здатність до навчання.

2. Види учіння. Основні структурні компоненти учіння. (Мотивація навчальної діяльності).
3. Рівні та типи наочіння.
4. Неуспішність учнів та її причини і попередження.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми:** учіння, наочіння, навчання, наученість, навчальність, реактивна поведінка, оперантна поведінка, метод проб і помилок, формування реакцій, наслідування, вікарне нучіння, когнітивне наочіння, латентне наочіння, наочіння шляхом інсайту, наочіння шляхом роздумів, перцептивне наочіння, концептуальне наочіння, потреби, мотиви учіння, пізнавальні мотиви учіння. соціальні мотиви учіння, сенси учіння, цілі, задачі учбові дії, операції, прийоми, самоосвіта, уміння вчитися, самодіагностика, самооцінювання, самопрогнозування, самоконтроль, самокорекція, наочуваність.

2. Аналіз роботи:

- Матюхіна М.В. Структура мотивації учень младших школьників // Матюхіна М.В. Мотивація учень младших школьників. – М., 1984. - С.10-42.

- Маркова А.К. Мотивація учень (направления исследований) // Маркова А.К. и др. Формирование мотивації учень. – М., 1990 - С.5-54.

Усно:

3. Охарактеризуйте цілеспрямоване довільне учіння.
4. За якими критеріями виділяють організоване та стихійне учіння?
5. Поясніть, як ви розумієте репродуктивне і творче учіння.
6. А.К. Маркова виділяє дві великі групи мотивів учіння: пізнавальні і соціальні мотиви. Назвіть підгрупи цих груп мотивів.
7. Назвіть основні складові уміння студента вчитися.

Тема 14. Психологія навчання

I. Питання, які виносяться на практичне заняття

1. Поняття про навчання та його психологічні механізми. Психологічний погляд на дидактичні принципи (наступності, доступності, свідомості, науковості, наочності, предметності).
2. Класифікація видів навчання (за предметом, за психологічними завданнями, за різними типами зворотніх зв'язків, за зверненням до учнів, за взаємодією вчителя і учня (І.А. Зимня), на основі принципу свідомості (І.А. Зимня)).
3. Моделі навчання (інформаційні, операційні, розвивальне; традиційне, вільне, проблемне).
4. Аналіз основних типів навчання. (догматичне – інформаційно-повідомляючий, традиційне – пояснювально-ілюстративний,

проблемне – проблемно-евристичний (проблемно-дослідницький), проектне – вільний або проектний)

5. Теорії навчання (програмоване, сугестопедичне, знаково-контекстне, модульне).

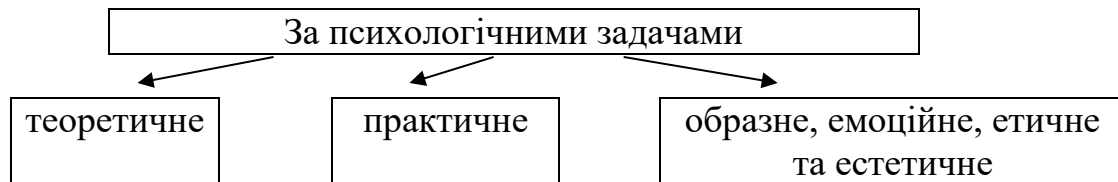
6. Способи активізації учбової діяльності. Чинники ефективності навчання.

II. Індивідуальна робота студентів.

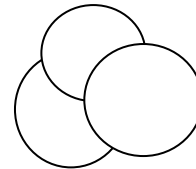
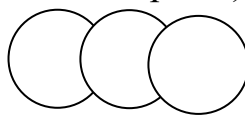
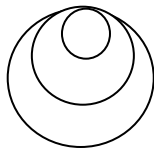
Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: *освіта, навчання, учбова діяльність, проблемна ситуація, проблемна задача, пізнавальна активність; догматичне навчання, традиційне навчання, вільне навчання, проблемне навчання, програмоване навчання; сугестопедичне навчання, знаково-контекстне навчання, модульне навчання; дистанційна форма навчання, диференційоване навчання.*

2. Покажіть схематично всі види навчання. Наприклад:

3. Покажіть схематично зв'язки між такими поняттями, як учіння, навчання та учбова діяльність (або свій варіант).

Усно:

4. Назвіть механізми навчання.

5. Поясніть сутність таких механізмів навчання, як “зворотний зв'язок” та “рефлексія”.

6. Чи достатньо оцінювати лише когнітивні досягнення учнів?

7. Які ви знаєте інноваційні технології навчання? (вільна технологія відкритої школи, діалогічна технологія, технологія збагачення, технологія навчання в співробітництві, особистісно орієнтована технологія, розвиваюча, активуюча, формуюча технологія).

8. Які фактори впливають на процес навчання?

III. Практична частина заняття

Мозкова атака «Чинники ефективності навчання».

IV. Тестова самоперевірка V

1. Що є предметом педагогічної психології:

- а) психологічні закономірності навчання і виховання, оволодіння досвідом, управління процесом учіння, формування особистості;
  - б) закономірності засвоєння соціального досвіду;
  - в) умови учіння;
  - г) особливості переходу від одного періоду до іншого.
2. У чому полягає сутність такого психолого-педагогічного напряму, як педологія:
- а) тестова психодіагностика;
  - б) комплексне вивчення дитини;
  - в) розвивальне навчання;
  - г) теоретичного осмислення освітнього процесу.
3. Найширше в педагогічній психології застосовуються:
- а) спостереження та експеримент;
  - б) спостереження і природний експеримент;
  - в) спостереження і опитувальні методи;
  - г) спостереження, навчальний і виховний експеримент, тестування.
4. У педагогічній діяльності широко використовується аналіз продуктів діяльності - це:
- а) зароблені учнем бали;
  - б) розумові дії, якості особистості;
  - в) твори, малюнки, контрольні роботи;
  - г) знання, бажання, цілі.
5. Метод бесіди дозволяє вивчити:
- а) знання, вміння, навички;
  - б) розумові здібності;
  - в) інтереси, бажання, наміри учнів;
  - г) домінування.
6. Учіння – це:
- а) викладання, процес передачі знань учню і його розвиток як особистості;
  - б) організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.
  - в) активна цілеспрямована діяльність, яка полягає в засвоєнні знань, навичок та умінь, способів їх набуття, форм поведінки та видів діяльності.
7. Навчання – це:
- а) викладання, процес передачі знань учню і його розвиток як особистості;
  - б) організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.
  - в) активна цілеспрямована діяльність, яка полягає в засвоєнні знань, навичок та умінь, способів їх набуття, форм поведінки та видів діяльності.
8. Діяльність вчителя – це:
- а) викладання, процес передачі знань учню і його розвиток як особистості;
  - б) організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.
  - в) активна цілеспрямована діяльність, яка полягає в засвоєнні знань, навичок та умінь, способів їх набуття, форм поведінки та видів діяльності.
9. Засобами учбової діяльності є:
- а) особистісний розвиток учня;
  - б) мовленнєві дії;
  - в) мислиннєві дії;
  - г) інтелектуальні дії.
10. Навчальність – це:
- а) здатність до засвоєння будь-якого навчального матеріалу;
  - б) індивідуальні особливості швидкості та якості засвоєння учнем знань, умінь та навичок у процесі навчання;
  - в) загальна та спеціальна здатність до засвоєння навчального матеріалу;
  - г) здатність до засвоєння окремих видів навчального матеріалу.
11. Знайдіть правильну відповідь:

- а) учіння та учбова діяльність – тотожні поняття;
 б) учіння та учбова діяльність – різні поняття;
 в) учіння та учбова діяльність пов'язані між собою;
 г) учбова діяльність є однією з форм учіння, яка полягає в активному та цілеспрямованому засвоєнні соціального досвіду.
12. Перерахуйте види навчань за психологічними задачами: _____
13. Реалізація якого дидактичного принципу потребує зміни типу мислення (від абстрактного до конкретного), формування теоретичного мислення, яке складає основу творчого ставлення людини до дійсності?
 а) принцип доступності,
 б) принцип свідомості,
 в) принцип науковості.
14. Серед наведених знайдіть такі типи навчання, які не відповідають критерію їх розрізнення за психологічними завданнями:
 а) практичне навчання;
 б) теоретичне навчання;
 в) образне, емоційне, етичне, естетичне навчання;
 г) навчання мові, математиці.
15. Психологи доводять, що діти у своєму житті потребують порядку і правил поведінки. У зв'язку з цим, з якими правилами Ви погоджуєтесь (підкресліть “так” або “ні”):

1	Правил повинно бути багато.	так	ні
2	Відступи від правил можуть бути але аргументовані.	так	ні
3	Вимоги до вихованців не повинні суперечити основним потребам дитини (у рухах, пізнанні, спілкуванні тощо).	так	ні
4	Вимогу або заборону слід виражати у дружньому пояснювальному тоні.	так	ні

Модуль 6. Психологія виховання та педагогічної праці

Тема 15. Психологія виховання та самовиховання

I. Питання, які виносяться на практичне заняття

1. Поняття про психологію виховання та про предмет її вивчення.
2. Психологічні механізми формування виховання та психолого-педагогічні прийоми виховання.
3. Методи і прийоми формування досвіду громадської поведінки. Методи стимулювання і корекції поведінки.
4. Рівні виховання.
5. Характеристика чинників ефективності виховної роботи.
6. Показники і критерії вихованості особистості.
7. Вікові аспекти виховання та індивідуальний підхід (дошкільний вік, молодший шкільний вік, підлітковий вік, рання юність).
8. Психологія самовиховання та перевиховання.
9. Характеристика сімейного виховання. Стили сімейного виховання: авторитарний, демократичний, ліберальний, потуральник, нестійкий.
10. Виховне значення різних форм спілкування.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: психологія виховання, виховання, виховуваність, вихованість, самовиховання, критерії вихованості, звичка, навіювання, наслідування, психічне зараження, рефлексія, заохочення, покарання, переконання, емпатія, ідентифікація, саморегуляція мотивації, внутрішній локус контролю, потреби, мотиви, моральна дія, самопізнання, самопостереження, самоаналіз, самооцінка, самонаказ, самонавіювання, самокорекція, самохвалення, саморегуляція, самостимуляція, самоконтроль, самопримушення, самокритика, самопереконання, самопідбадьорювання, самозаохочення, самопокарання.

2. Аналіз роботи:

- Бодалёв А.А. Самовоспитания личности // Бодалёв А.А. Психология о личности. – М., 1988. – С.60-68.

Усно:

3. Поясніть, у чому полягає зв'язок навчання і виховання.
4. Поясніть сутність понять виховання, виховуваність і вихованість.
5. Як ви розумієте зовнішнє і внутрішнє управління вихованням? Як з цими поняттями пов'язане поняття самовиховання?
6. Яких вимог слід дотримуватися у вихованні самостійності в учнів?
7. Що таке відповідальність? Через які якості розкривається її зміст?

Тема 16. Психологія девіантної поведінки

I. Питання, які виносяться на практичне заняття

1. Соціальна норма та соціальне відхилення.
2. Загальна класифікація видів девіантної поведінки.
3. Делінквентна поведінка.
4. Залежна поведінка.
5. Аутоагресія (суїцидальна поведінка).
6. Загальні основи профілактики девіантної поведінки.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: поведінка, норма, соціальна норма, соціальні відхилення, аномалія, аномальна поведінка, патологія, девіантна поведінка, антисоціальна (делінквентна) поведінка, асоціальна (аморальна) поведінка, аутодеструктивна (саморуйнівна) поведінка, неблагополучна сім'я, акцентуації характеру, агресія, агресивна поведінка, агресивність, делінкветність, залежна/адиктивна поведінка, гемблінг, парафілія,

анорексія, булімія, фанатизм, самогубство, превенція, інтервенція, профілактика, корекція.

2. Аналіз роботи:

- Чайка Г.В. *Симптоми комп'ютерної залежності* // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. - №10, С.52-55.
- Мотрук Т.О. *Аналіз психічних станів при ігрові залежності* // Практична психологія та соціальна робота. – 2009. - №9, С.64-67.
- Федорова Г.Г. *Коррекционная работа с подростками девиантного поведения: [Учеб. пособие]. / Г.Г. Федорова. – СПб: Изд-во РГПУ им А.И. Герцена, 2000. – 77 с. – С.136-138 (//Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки. – К. – 2009. – С. 169-171.)*

Усно:

3. В чому відмінність між поняттями “девіантна поведінка” і “соціальні відхилення”?
4. Розкрийте зв'язок між агресивною і делінквентною поведінкою особи.
5. Що з перерахованого далі, на ваш погляд, є девіантною поведінкою:

куріння тютюну	вбивство	відхід в секту	суїцидальна спроба
подружня зрада	брехня	виснажуючи	гомосексуальні відносини
вживання героїну	хакерство	голодування	гра в карти на гроші
озброєний грабіж	грубість	фізичне покарання дитини	прогул уроку без поважної причини

6. Які ви можете назвати чинники девіантної поведінки?

Тема 17. Психологія суб'єкта педагогічної праці

I. Питання, які виносяться на практичне заняття

1. Професійно значущі якості особистості соціального педагога.
2. Психологічний аналіз спілкування соціального педагога з клієнтом.
3. Стилi діяльності соціального педагога, їх характеристики.
4. Структурні компоненти діяльності майбутніх соціальних педагогів.
5. Особистість соціального педагога як предмет психологічного дослідження.

II. Індивідуальна робота студентів.

Письмово:

1. Опрацювати основні **поняття теми**: діяльність вчителя, педагогічна праця, педагогічні здібності, професійно значущі якості особистості, функції соціального педагога, здібності (дидактичні, академічні, організаторські, комунікативні, перцептивні, сугестивні, мовні), вміння, спрямованість, діяльність, майстерність, педагогічний такт, стилі спілкування, авторитет особистості, гнучкість, традиційність, імпульсивність, обережність, особистісна тривожність, спрямованість, адекватність, оперативність, консервативність, рефлексивність, інтуїтивність.

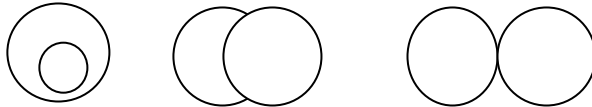
2. Аналіз роботи:

- Добрович А.Б. *Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителей и родителей.* – М., 1987. – С.66-117 (анатомия диалога).

Усно:

3. Що таке педагогічний такт?

4. Покажіть схематично зв'язки між такими поняттями, як педагогічні здібності та вміння (або свій варіант).

5. Що таке конгруентність у спілкуванні?

6. Демократичний стиль спілкування – це?

7. Як взаємопов'язані дидактичні та академічні здібності? Чи може йтися про високий рівень реалізації дидактичних здібностей, якщо рівень розвитку академічних низький?

III. Практична частина заняття

Мозкова атака:

- *“Найбільш продуктивний стиль діяльності соціального педагога”.*

Обґрунтувати свою позицію.

- *«Портрет сучасного соціального педагога та специфіка його діяльності».*

IV. Тестова самоперевірка VI

1. Вихованість – це

- а) це характеристика психічної діяльності дитини, яка виявляється в готовності здобувати досвід старших поколінь, формування суспільно значущих якостей.
- б) процес впливу на людину суспільства, школи, сім'ї, літератури, телебачення тощо.
- в) це рівень закріплення необхідних поглядів, форм поведінки, моральних, естетичних якостей.

2. Поєднайте термін, назву психологічного механізму формування властивостей особистості з її змістом:

а) наслідування	а =	а) ототожнення себе з іншою людиною
б) навіювання	б =	б) дотримування прикладу, зразка
в) зараження	в =	в) некритичне ставлення або розуміння явища
г) ідентифікація	г =	г) неусвідомлена взаємодія, яка відбувається на рівні підсвідомого, стереотипного, автоматичного взаємного обміну звичками, навичками тощо

3. Підкресліть 5 відчуттів з якими пов'язана правильна самооцінка дітей раннього віку:

- а) відчуття безпеки,
- б) відчуття індивідуальності,
- в) відчуття приналежності до групи (сім'ї),
- г) відчуття страху,
- д) відчуття мети,
- ж) відчуття компетентності,
- з) відчуття значимості,
- к) відчуття ідентифікації.

4. Підкресліть 5 мотивів спілкування:

- а) органічні,
- б) пізнавальні,
- в) ігрові,
- д) інтимно-особистісні,
- ж) професійні,
- з) ділові,

г) побутові, к) організаційні.

5. Поряд зі стилями виховання (ліберальним, авторитарним та демократичним) виділяють кілька стилів спілкування за В.А. Кан-Каликом. Перерахуйте їх: _____

6. Перерахуйте 5 стилів взаємин педагога з класом: _____

7. Поєднайте:

а) перцептивні здібності педагога		а) здатністю вчителя до безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів
б) мовні здібності педагога		б) це вміння організувати діяльність учнів, учбовий процес, свою власну діяльність
в) організаторські здібності педагога		в) здібність чітко висловлювати свої думки й почуття за допомогою мови
г) сугестивні здібності педагога		г) здатністю педагога проникнути у внутрішній світ дитини

8. Поєднайте термін та визначення стилю спілкування педагога з дітьми за К. Левіном:

а) авторитарний		а) діти і дорослі діють самі по собі; відсутня дисципліна, продуктивна взаємодія з учнями;
б) демократичний		б) вимоги педагога спокійні, діловиті; звертання приятельське; спілкування завжди має особистісний підхід;
в) потуральний		в) ризькі вимоги, часті у грубій формі; погроза, похвала, покарання мають суб'єктивний характер.

9. Самовиховання – це самостійна, цілеспрямована, систематична робота людини, спрямована на формування і розвиток:

а) формування і розвиток найкращих якостей;

б) усунення недоліків;

в) формування і розвиток своїх найкращих цінностей і якостей і усунення недоліків.

10. Психологи доводять, що діти у своєму житті потребують порядку і правил поведінки. У зв'язку з цим, чи погоджуєтесь Ви з тим, що

правил повинно бути багато	так	ні
правила повинні бути гнучкими	так	ні
коли доводиться вдаватися до покарання, краще не позбавляти дитину чогось приємного для неї	так	ні
повинна бути узгодженість та послідовність вимог, заборон, які надходять від дорослих	так	ні
правила повинні бути в житті кожної дитини	так	ні
відступи від правил можуть бути але аргументовані	так	ні
вимоги до вихованців не повинні суперечити основним потребам дитини (у рухах, пізнанні, спілкуванні тощо)	так	ні
вимогу або заборону слід виражати у дружньому пояснювальному тоні	так	ні

Теми доповідей і рефератів

(Тема 1):

1. Предмет та завдання вікової психології. Вікова психологія в системі наук.
2. Історія виникнення і розвитку вікової психології.
3. Основні розділи вікової психології.
4. Сучасний стан та задачі вікової психології.
5. Методи вікової психології.
6. Причини виникнення дитячої психології як науки.
7. Основні напрями досліджень у вітчизняній віковій психології.
8. Розвиток вікової психології на Україні.
9. Використання тестів при вивченні особливостей психічного розвитку дітей.
10. Характеристика методу близнюків.
11. Експеримент, особливості його використання в дитячій психології.

(Тема 2):

1. Розвиток ідей З.Фрейда в працях А.Фрейд, Дж. Боулбі, Р.Заззо.
2. Е.Еріксон про розвиток здорової особистості.
3. Л.Ф.Обухова про концепцію Ж.Піаже.
4. Методи дослідження дитячого мислення.
5. Біхевіоризм і виховання батьків.
6. С.Виготський про закони дитячого розвитку.
7. Педагогічне значення праць Л.С.Виготського.
8. Психологія ставлення про закономірності дитячого розвитку.
9. Закон формування вищих психічних функцій.
10. Культурний розвиток дитини.
11. Категорія діяльності в дитячій психології.
12. Становлення міжособистісних відносин в ранньому онтогенезі.

(Тема 3):

1. Взаємозв'язок виховання і розвитку.
2. Проблема періодизація вікового розвитку у працях зарубіжних психологів.
3. Проблема періодизація вікового розвитку у працях вітчизняних психологів.
4. Аналіз біогенетичних і соціогенетичних теорій психічного розвитку.

(Тема 4):

1. Внутріутробний період розвитку.
2. Вроджені форми психіки і поведінки дитини.
3. Криза новонародженості. Загальна характеристика психічного розвитку новонародженого.
4. Розвиток мовлення немовлят. Потреба в емоційному спілкуванні .
5. Розвиток рухової активності немовлят.
6. Розвиток сенсорики немовлят.
7. Діагностика розумового розвитку дитини періоду немовлят.

(Тема 5):

1. Розвиток особистості на етапі раннього дитинства.
2. Багатомовність в ранньому дитинстві.
3. Зміни у мотивації поведінки дитини раннього віку.

4. Основні шляхи розвитку мислення в ранньому дитинстві.

(Тема 6):

1. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність дошкільника.
2. Розвиток пізнавальної сфери дошкільника.
3. Розвиток мовлення. Особливості спілкування дошкільника з ровесниками та старшими.
4. Особливості розвитку моторики та діяльності дошкільника.
5. Становлення особистості дитини дошкільного віку.
6. Місце дошкільника в системі суспільних відносин.
7. Портрет сучасного дошкільника.
8. Діагностика і корекція психічного розвитку дошкільника.
9. Спілкування як вид діяльності дитини дошкільного віку.

(Тема 7):

1. Індивідуальні відмінності у психологічній готовності дитини до навчання в школі.
2. Специфіка учбової діяльності шестирічних дітей.
3. Врахування особливостей пізнавальної сфери шестирічної дитини.
4. Шляхи оптимального забезпечення психологічної готовності дитини до навчання в школі.
5. Діагностика готовності дитини до навчання в школі.
6. Вчитель і шестирічна дитина.
7. Особливості початкового періоду шкільного життя дитини.
8. Учбова діяльність молодших школярів та розвиток інших видів діяльності.
9. Формування мотивації учіння молодих школярів.
10. Формування учбової діяльності молодших школярів.
11. Розвиток пізнавальних процесів у молодших школярів.
12. Емоційно-вольове життя молодших школярів.
13. Розвиток особистості у молодшому шкільному віці.
14. Моральне удосконалення дітей у молодшому шкільному віці.
15. Особливості взаємин молодших школярів в учнівській групі.

(Тема 8):

1. Проблеми психічного розвитку підлітка у сучасних умовах.
2. Формування вольових якостей особистості у підлітків.
3. Конфлікт у підлітковому віці.

(Тема 9):

1. Психопатії і акцентуація характеру у підлітків.
2. Особливості підлітків, що виховуються в закладах інтернатного типу.
3. Психічні відхилення у підлітків-правопорушників.
4. Діагностика та психокорекційна робота з важкими підлітками.
5. Індивідуальний підхід до невстигаючих і недисциплінованих підлітків.
6. Психічні відхилення у підлітків-правопорушників.
7. Важкі школярі в неформальних молодіжних об'єднаннях.

(Тема 10):

1. Моральний розвиток в ранньому юнацькому віці.

2. Особистісне самовизначення в ранній юності.
3. Психологічні проблеми формування світогляду у сучасних старшокласників.
4. Психологічні особливості виховання старшокласників.

(Тема 11):

1. Віковий розвиток дорослого: фактори і закономірності.
2. Основні теоретичні підходи до розуміння психічного розвитку людини впродовж дорослого життя.
3. Проблема періодизації психічного розвитку дорослої людини.
4. Характеристика, умови запобігання і розв'язання криз дорослості.
5. Специфіка новоутворень психіки та особистості в період середньої дорослості.
6. Продуктивні наслідки нормативних криз середньої дорослості.
7. Особливості змісту й динаміки змін дорослої людини в умовах кризового суспільства. Смерть як стадія розвитку.
8. Основні чинники, що впливають на ставлення людини до смерті та процесу вмирання.
9. Психологічна підготовка людини до закінчення життя.

(Тема 12):

1. Предмет та завдання педагогічної психології. Педагогічна психологія в системі наук.
2. Історія виникнення і розвитку педагогічної психології.
3. Основні розділи педагогічної психології.
4. Сучасний стан та задачі педагогічної психології.
5. Методи педагогічної психології.
6. Причини виникнення педагогічної психології як науки.
7. Основні напрями досліджень у вітчизняній педагогічній психології.
8. Розвиток педагогічної психології на Україні.
9. Використання тестів при вивченні особливостей психічного розвитку дітей.

(Тема 13):

1. Сучасні концепції наuczіння.
2. Рівні та типи наuczіння.
3. Особливості наuczіння в різні вікові періоди
4. Взаємозв'язок наuczіння і дозрівання.
5. Оцінка ефективності процесу наuczіння.

(Тема 14):

1. Психологічні основи індивідуалізації та диференціації навчання.
2. Психологічні проблеми розвивального навчання.
3. Спільне і відмінне в теоріях навчання у вітчизняних і зарубіжних авторів.
4. Формування позитивного ставлення школярів до навчання.

(Тема 15):

1. Проблема управління вихованням.
2. Показники і критерії вихованості, їх психологічна природа.
3. Психологічні теорії виховання.
4. Інститути виховання, їх функції і можливості.

5. Психологічне обґрунтування виховних впливів.
6. Психолого-педагогічні проблеми статевого виховання.
7. Специфіка особистісно-зорієнтованого виховання.
8. Стратегії поведінки психологічно неблагополучної дитини.
9. Роль соціальних працівників у наданні допомоги психологічно травмованим дітям.
10. Самовиховання, його завдання та структура.
11. Мотиви самовиховання.
12. Програма самовиховання.
13. Основні етапи та методи самовиховання.
14. Особливості самовиховання в підлітковому та юнацькому віці.
15. Особливості самовиховання на різних вікових етапах становлення особистості.
16. Засоби і шляхи покращення самовиховання підлітків.
17. Взаємозв'язок виховання та самовиховання.

(Тема 16):

1. Чинники агресивності дітей.
2. Харчова залежність.
3. Комп'ютерна залежність.
4. Сексуальна адикція.
5. Плив ЗМІ на формування дитячої агресивності (на зростання злочинності).
6. Аутоагресія (суїцид) і її профілактика.
7. Предмет, об'єкт, задачі превентивної психології.
8. Функції превентивної психологічної служби.
9. Профілактика відхилень у поведінці школярів – учасників неформальних молодіжних груп.

(Тема 17):

1. Професійно значущі якості особистості соціального педагога.
2. Загальні здібності соціального педагога.
3. Особливості розвитку необхідних якостей соціального педагога та його здібностей.
4. Авторитет ролі та авторитет особистості соціального педагога.
5. Психологія і психогігієна спілкування соціального педагога.
6. Особистісні психологічні характеристики сучасного соціального педагога.

**Орієнтовні запитання, що виносяться на екзамен з дисципліни
“Вікова та педагогічна психологія”**

1. Вікова психологія як наука, її предмет, структура та основні завдання.
2. Педагогічна психологія як наука, її предмет, структура та основні завдання.
3. Поняття про психічний розвиток в сучасній психології. Аналіз основних концепцій психічного розвитку.
4. Основні фактори психічного розвитку.
5. Проблема вікової періодизації, основні принципи періодизації вікового розвитку.
6. Критерії вікової періодизації.
7. Поняття метод, методика. Загальна класифікація методів. Інтерпретаційні методи (генетичний і структурний методи). Організація психологічних досліджень.
8. Спостереження як основний емпіричний метод дослідження (вимоги, види).
9. Експеримент як основний емпіричний метод дослідження (його переваги, види).
10. Допоміжні методи дослідження (“близнюковий метод”, тести, анкети, бесіда, аналіз продуктів діяльності, біографічний метод).
11. Характеристика фази новонародженості. Соціальна ситуація розвитку. Основні ознаки кризи новонародженості.
12. Безумовні вроджені рефлексии та їх значення в розвитку новонародженої дитини.
13. Особливості розвитку органів відчуття новонародженої дитини. Новоутворення.
14. Безпосередньо-емоційне спілкування немовляти з дорослими як провідний вид діяльності в немовлячий період. Госпіталізм та його причини.
15. Формування передумов засвоєння мови в немовлячому віці.
16. Розвиток рухів та дій немовляти. Становлення прямоходіння в немовлячий період, його значення для психічного розвитку дитини.
17. Сенсомоторний розвиток та виникнення наочно-дійового мислення.
18. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку.
19. Мовленнєвий розвиток дитини раннього віку. Автономне мовлення.
20. Предметна діяльність як провідний вид діяльності в ранньому віці та її значення для психічного розвитку дитини. Види предметних дій.
21. Розумовий розвиток дитини раннього віку (сприймання, мислення). Розвиток емоцій.
22. Новоутворення у ранньому віці.
23. Проблема кризи трьох років. Основні поведінкові прояви кризи.
24. Специфіка соціальної ситуації розвитку дошкільника.
25. Провідна діяльність у дошкільному віці. Основні лінії гри. Розвиток символічних ігрових дій.
26. Потреби дитини дошкільного віку та формування мотивів її поведінки. Супідрядність мотивів.
27. Сенсорний розвиток та особливості розвитку уяви дошкільника.

28. Особливості мислення, уваги та пам'яті дошкільнят.
29. Розвиток емоційно-вольової сфери дошкільника.
30. Психологічна готовність дитини до навчання в школі: характеристика основних компонентів.
31. Аналіз соціальної ситуації розвитку молодшого школяра.
32. Структура та особливості навчальної діяльності молодшого школяра.
33. Засвоєння моральних норм та правил поведінки в молодшому шкільному віці.
34. Розвиток емоційно-вольової сфери молодших школярів.
35. Самооцінка молодших школярів. Особливості взаємовідносин та спілкування молодших школярів.
36. Психологічні новоутворення в молодшому шкільному віці.
37. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Криза підліткового віку.
38. Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків.
39. Становлення особистості. Спрямованість і самосвідомість підлітка.
40. Особливості самооцінки підлітків. Афект неадекватності та комплекс неповноцінності як аномалії самооцінки в підлітковий період.
41. Почуття дорослості як центральне новоутворення підліткового віку.
42. Новоутворення особистості в підлітковий період.
43. Інтимно-особистісне спілкування як провідний вид діяльності в підлітковому віці. Специфіка комунікативної діяльності підлітків.
44. Соціальна ситуація розвитку в старшому шкільному віці.
45. Формування статево-рольових цінностей та статево-рольового самовизначення в ранній юності. Дружба і кохання в ранній юності.
46. Мотиви поведінки та ціннісні орієнтації в юності.
47. Професійне самовизначення в ранній юності.
48. Розвиток особистості в юнацькому віці.
49. Ненормативні кризи в шкільному віці, її симптомокомплекс та місце у системі вікової періодизації.
50. Визначення віку дорослості. Класифікація періодів дорослості за Е. Еріксоном.
51. Особливості психосоціального розвитку в період ранньої, середньої та пізньої дорослості.
52. Особливості інтелектуальних функцій в період ранньої, середньої та пізньої зрілості.
53. Характеристика першої та другої нормативних криз періоду ранньої дорослості.
54. Ненормативні кризи віку дорослості.
55. Нормативні кризи періоду середньої та пізньої дорослості.
56. Основні поняття теорії учбової діяльності: навчання, учіння та научіння.
57. Поняття про научіння та його види. Співвідношення научіння та розвитку.
58. Види учіння та структура учбової діяльності учнів.
59. Мотивація учбової діяльності. Види учбових мотивів. Фактори формування позитивної учбової мотивації.

60. Поняття про навчання та його психологічні механізми. Психологічні погляди на дидактичні принципи.
61. Теорії навчання (програмоване, сугестопедичне, знаково-контекстне, модульне).
62. Класифікація видів навчання. Психологічні основи змісту навчання
63. Моделі навчання. Основні типи навчання.
64. Неуспішність, її причини та запобігання.
65. Психологічні основи індивідуалізації та диференціації навчання.
66. Психологія виховання: сутність та основні завдання.
67. Психологічні механізми виховання: зараження, наслідування, емпатія, ідентифікація, соціальна пам'ять, соціальне мислення, саморегуляція мотивації.
68. Самовиховання, його завдання та структура. Основні етапи та методи самовиховання.
69. Поняття важковиховуваності в педагогічній психології. Причини важковиховуваності.
70. Акцентуації характеру як причина важковиховуваності.
71. Основи психокорекційної роботи з важковиховуваними та девіантами.
72. Структура педагогічної діяльності: аналіз основних компонентів.
73. Поняття про педагогічні здібності та їх структуру.
74. Стили педагогічної діяльності, їх характеристика.
75. Загальна характеристика педагогічного спілкування та його ефективність.

Контрольний тест 100
З дисципліни “Вікова та педагогічна психологія”
 Студента (ки) _____ Група _____
Прізвище, ім'я, по-батькові

Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал, за тест max = 100 балів.

1. Вікова психологія — це:
  - а) наука про виховання людини відповідно до потреб суспільного розвитку;
  - б) наука про мистецтво впливу вихователя на поведінку вихованців;
  - в) наука, що вивчає закономірності розвитку психічних процесів, станів, властивостей особистості, зміни провідного виду діяльності;
  - г) наука, яка займається організацією спільної діяльності вихователя і вихованця.
2. Предметом вікової психології є
  - а) вивчення і розвиток психічних процесів та властивостей у розвитку дітей, підлітків та юнаків,
  - б) дослідження закономірностей психічного розвитку людини на різних стадіях її онтогенезу,
  - в) дослідження рушійних сил індивідуального розвитку психіки людини.
3. У віковій психології домінують такі методи:
  - а) експеримент, бесіда;
  - б) тестування, спостереження;
  - в) спостереження і природний експеримент;
  - г) опитувальні методи.
4. Такі психодіагностичні методи дослідження як експеримент, спостереження, тест, анкета, бесіда відносяться до
  - а) емпіричних методів,
  - б) організаційних методів,
  - в) інтерпретаційних методів.
5. Характеристика природного експерименту:
  - а) проводиться в лабораторних умовах;
  - б) урахування дії багатьох середовищних змінних;
  - в) учні створюють або змінюють конкретні умови, не порушуючи звичайних життєвих обставин;
  - г) одні й ті ж самі досліджувані спостерігаються упродовж певного періоду.
6. Спостереження – це один із основних емпіричних методів психологічного дослідження
  - а) при якому психічні явища, умови виявлення і розвиток вивчаються в спеціально створених, штучних умовах,
  - б) в якому за зовнішніми об'єктивними показниками робиться висновок про внутрішні психічні функції особистості.
7. Клінічна бесіда – це є своєрідне поєднання
  - а) бесіди з експериментом,
  - б) бесіди із спостереженням.
8. Період, найбільш сприятливий для розвитку певних психічних функцій, — це:
  - а) соціальна ситуація розвитку,
  - б) сенситивний період,
  - в) екстеріоризація,
  - г) суб'єктивна криза.
9. Важливим відкриттям в праці “Феноменологія духу” є те, що
  - а) спадковість дитини не є визначальною для її навчання, виховання і розвитку,

- б) емоційне спілкування дорослого з дитиною є важливим для подальшого розвитку особистості,
в) розвиток дитини має бути всебічним і рівномірним.
10. Визначте, автором якої теорії є Зігмунд Фрейд:
а) теорія 3-ступеневого розвитку, б) психодинамічна концепція,
в) двофакторна теорія, г) нормативний підхід.
11. Провідна діяльність — це:
а) екстеріоризація; б) критерій вікової періодизації;
в) принцип вікової періодизації; г) ознака психічного розвитку.
12. Непреформований розвиток – це
а) такий тип розвитку, коли не визначений наперед кінцевий результат розвитку особистості,
б) такий тип розвитку, коли є чітко визначені, закріплені і зафіксовані стадії та кінцевий результат розвитку.
13. Рушійною силою психічного розвитку є:
а) кількісні накопичення в структурі особистості,
б) суперечності;
в) новоутворення.
14. Ранній вік охоплює період:
а) від народження до 1—3 місяців;
б) до кінця 2-го року;
в) до кінця 3-го року.
15. Комплексом поживлення називають:
а) реакцію, коли дитина фіксує предмет очима;
б) позитивну емоційну і рухову реакцію дитини на дорослого;
в) реакцію, коли дитина тягнеться до джерела їжі.
16. Від народження дитина:
а) має ряд безумовних рефлексів;
б) не має ніяких рефлексів;
в) має ряд безумовних рефлексів і деякі умовні рефлекси.
17. Новонароджена дитина без допомоги дорослих:
а) може задовольнити деякі потреби;
б) не може задовольнити жодної із своїх потреб.
18. До новоутворень новонародженого належить:
а) фізична емансипація;
б) зорові та слухові зосередження;
в) уявлення про власне тіло.
19. Провідним видом діяльності в період немовляти є:
а) ігрова діяльність;
б) емоційне спілкування з дорослими;
в) предметна діяльність.
20. Одним з головних новоутворень немовлят є:
а) поведінка за уявленням; б) посмішка; в) мовне спілкування.
21. Перші спроби ходити виникають у немовляти:
а) у кінці 6-го місяця; б) на кінець 1-го року.
22. Сенситивний період оволодіння ходінням і мовленням припадає на:
а) період немовляти; б) раннє дитинство.

23. Найпростіші знання і вміння діти 2-го року життя набувають головним чином за допомогою:
- а) організованого навчання;
  - б) безпосереднього сприймання дійсності;
  - в) наслідування наочної демонстрації необхідної дії;
  - г) безпосереднього сприймання дійсності, а також шляхом наслідування наочної демонстрації необхідної дії.
24. Дитина навчається способам керування предметами:
- а) шляхом сприймання дії дорослих;
  - б) сама, без допомоги дорослих.
25. Назвіть спосіб дії з предметами у дітей 2-го року:
- а) узагальнюються і переносяться на інші предмети;
  - б) не переносяться на інші предмети;
  - в) узагальнюються, але не переносяться на інші предмети.
26. Спочатку у дітей розвивається:
- а) активний словник;
  - б) пасивний словник.
27. На перших порах слово для дитини:
- а) є просто назвою окремого предмета;
  - б) виражає зміст цілого речення.
28. Двослівні та багатослівні речення з'являються в дитини:
- а) лише в дошкільному віці;
  - б) на 2-му році життя.
29. Мислення дитини 2-го року життя є:
- а) наочно-дійовим;
  - б) образним і наочно-дійовим.
30. Емоційні прояви дітей 2-го року:
- а) майже не відрізняються від емоційних проявів дітей 1-го року життя;
  - б) стають складнішими.
31. Які з рефлексів новонародженого не належить до безумовних рефлексів
- а) рефлекс Бабінського,
  - б) зіничний рефлекс,
  - в) рефлекс на час,
  - г) на позу при годуванні.
32. Психологічним критерієм кінця кризи новонародженості є
- а) набуття початкової ваги, з якою вона народилась,
  - б) комплекс пожвавлення.
33. Розвиток просторового сприймання та глибини починається з періоду
- а) немовляти,
  - б) новонародженого,
  - в) раннього віку.
34. Комплекс пожвавлення у новонародженого є
- а) провідною діяльністю,
  - б) новоутворенням,
  - в) показником кризи.
35. Провідною діяльністю в ранньому віці є
- а) емоційне спілкування,
  - б) предметна та предметно-орудійна діяльність,
  - в) ігрова діяльність.
36. Провідною діяльністю в дошкільному віці є
- а) предметна та предметно-орудійна діяльність,
  - б) емоційне спілкування,
  - в) сюжетно-рольова гра або ігрова діяльність.
37. Перші ігри виникають:
- а) на початку дошкільного віку,

- б) уже в ранньому віці,
в) у кінці раннього віку.
38. Сприймання звуків рідної мови впродовж дошкільного віку:
а) вдосконалюється, дитина поступово починає розрізняти всі звуки;
б) поступово вдосконалюється, але дитина багатьох звуків не розрізняє;
в) залишається недосконалим.
39. Яке твердження є правильним:
а) мимовільна увага у дошкільників досягає високого ступеня розвитку, а довільна тільки починає формуватися;
б) мимовільна й довільна уваги досягають однакового ступеня розвитку;
в) мимовільна увага у дошкільників не досягає високого ступеня розвитку, а довільна тільки зароджується;
г) мимовільна увага у дошкільників не досягає високого ступеня, а довільна увага зовсім відсутня.
40. Пам'ять дітей дошкільного віку переважно має:
а) довільний характер; б) мимовільний характер.
41. Перші прояви уваги дітей можна спостерігати:
а) на другому році життя;
б) від самого народження;
в) у дітей молодшого дошкільного віку.
42. В умовах спілкування з дорослими і виконання все більш складних завдань у дошкільника спочатку утворюється:
а) зв'язне мовлення, а потім дитина переходить до ситуативного мовлення;
б) ситуативне мовлення, а потім він переходить до зв'язного мовлення;
в) ситуативне і зв'язне мовлення одночасно.
43. Перші дитячі узагальнення ґрунтуються:
а) на зовнішній відмінності між предметами і явищами;
б) на зовнішній схожості між предметами і явищами.
44. Дошкільник:
а) у межах відомого йому кола явищ може зрозуміти деякі зв'язки між явищами;
б) не здатний розуміти залежності між явищами.
45. У дошкільному віці діти переходять:
а) від наочно-дійового мислення до наочно-образного;
б) від наочно-образного мислення до наочно-дійового.
46. Чи можна сказати, що гра в дошкільному віці є відображенням дійсності, насамперед дій і взаємовідносин оточуючих людей:
а) так; б) ні.
47. Дитина грається тому, що:
а) у грі задовольняється її потреба в діяльності;
б) вона усвідомлює корисність гри;
в) у неї виникає бажання навчатися.
48. У дитячому садочку популярною є гра "Чарівний мішечок". Вихователь витягає з мішечка різні предмети, а діти дають опис властивостей цих предметів. Яка це гра:
а) сюжетна; б) дидактична.
49. Чи можуть діти 2-3 років швидко переходити до ігор із розвиненим сюжетом, з виконанням певних ролей:
а) так; б) ні.
50. Мислення дітей шестирічного віку переважно є:

- а) образним і словесним;   б) наочно-дійовим і образним.
51. Що відноситься до новоутворень у психічному розвитку шести річок:
- а) супідрядність мотивів, що лежить в основі здатності до морального вибору;
  - б) установка на досягнення бажаного результату в різних видах діяльності;
  - в) довільність, збагачення функцій внутрішнього мовлення.
52. Рефлексія як новоутворення в психічному розвитку – це:
- а) передбачення своїх дій або їх уявлення;
  - б) здатність виділяти та аналізувати власні психічні стани;
  - в) накопичення знань та оволодіння культурою розумової праці.
53. Провідна діяльність підлітка:
- а) навчання або учіння;
  - б) учбово-професійна діяльність;
  - в) інтимно-особистісне спілкування.
54. Назвіть основне новоутворення учнів підліткового віку:
- а) почуття дорослості;
  - б) інтенсивний розвиток самосвідомості, самооцінки й життєве самовизначення.
  - в) внутрішній план дій.
55. Мислення підлітка переходить:
- а) від предметного до наочного;   б) від наочного до абстрактного;
  - в) від абстрактного до формального.
56. Спрямованість підлітка
- а) на світ людей,   б) на світ речей.
57. Основним новоутворенням старшого шкільного віку є:
- а) самоконтроль;
  - б) становлення світогляду;
  - в) самовиховання.
58. Ознаки розвитку мислення в старшому шкільному віці:
- а) децентрація мислення;   б) розвиток теоретичного мислення;
  - в) розвивається здатність до зв'язного логічного міркування, до високого рівня узагальнення та систематизації знань.
59. Пам'ять юнака:
- а) мимовільна;   б) довільна;   в) після довільна.
60. Спрямованість юнака
- а) на світ людей,   б) на світ речей.
61. Виберіть найточніше визначення “важка” дитина:
- а) це педагогічно запущена дитина,
  - б) це неслухняна, вперта, примхлива дитина, яка протистоїть, вимогам, порадам дорослих,
  - в) це дитина, що характеризується певними відхиленнями в моральному розвитку.
62. Підкресліть причини появи “важких” дітей:
- а) урбанізація,   б) фемінізація виховання,
  - в) вікові особливості психічного розвитку дитини,
  - г) єдина дитина в сім'ї,   д) вплив сучасної сім'ї.
63. Педзапущеність – це
- а) неосвіченість, невихованість дитини,
  - б) відставання розвитку дитини від вимог віку, що викликано органічними порушеннями діяльності головного мозку,

в) відставання розвитку дитини від вимог віку, що зумовлено пошкодженням аналізаторів.

64. Поєднайте термін, назву ненормативної кризи з її змістом (наприклад, а=а):

а) криза нереалізованості		а) виникає в тому випадку, коли, на думку людини, життєва програма не виконана, коли вона незадоволена продуктивністю свого життя
б) криза особистої автономії		б) виникає тоді, коли відбувається втрата чи обмеження особистісної свободи
в) термінальна криза		в) виникає тоді, коли людина отримує звістку про важку хворобу, що неминуче призведе до закінчення життя
г) криза життєвих помилок		г) виникає тоді, коли дії людини або її бездіяльність призвели до фатальних наслідків

65. Назвіть межі середньої дорослості:

а) 20-30 років;   б) 30-40 років;   в) 40 – 60 років.

66. Старіння (починаючи з 60 років) характеризується тим, що:

а) усі органи й системи організму старіють одночасно;
 б) старіння починається в ранній і середній дорослості;
 в) процеси старіння можуть проявляти себе тільки в пізній дорослості, тобто коли людині більше 70 років;
 г) на цей процес впливає спосіб життя людини, хвороби, життєві негаразди.

67. У 18-20 років і в 20-29 років зорова, слухова, кінестетична чутливості:

а) досягають середнього рівня розвитку,
 б) дещо знижуються;
 в) досягають максимуму;
 г) спостерігається нерівномірність у їх розвитку.

68. Коли відбувається стабілізація функцій пам'яті:

а) до 25 років;   б) від 25 до 50 років;   в) у 50-60 років.

69. Генеративність – це:

а) висока продуктивність роботи;
 б) намагання кожної людини увічнити себе, зробити свій значущий внесок у розвиток суспільства;
 в) відкритість людини до спілкування;
 г) самоствердження в сім'ї, у вихованні дітей.

70. Перерахуйте чотири найбільш розповсюджені сфери прояву криз в юнацькому віці: _____

71. Назвіть 3 основні напрямки роботи педагога та психолога з важкими підлітками:

а) профілактика,   б) корекція,   в) діагностика,
 г) експертиза,   д) просвіта,   е) консиліум.

72. Назвіть 6 ненормативних криз: _____

73. Що є предметом педагогічної психології:

а) умови учіння;
 б) закономірності засвоєння соціального досвіду;
 в) особливості переходу від одного періоду до іншого;
 г) психологічні закономірності навчання і виховання, оволодіння досвідом, управління процесом учіння, формування особистості.

74. Поєднайте термін, назву нормативної кризи з її змістом (наприклад, а=а):

а) у 23 роки – криза “максимальних		а) людина обирає між “Я-реальним” і “Я-ідеальним” на користь першого
------------------------------------	--	--

досягнень”		
б) у 33 роки – криза “корекції життєвих планів”		б) виникає потреба почати життя спочатку, знайти нову роботу, змінити місце проживання, розлучитися або вдосконалюватися у професійному зростанні тощо
в) у 37-40 років – криза “середини життя”		в) остаточне переосмислення планів життя і корегуванні особистих рис у зв’язку із зниженням фізичних властивостей, зміни статусу людини у житті
г) у 65 років – криза “Я - інтеграції”		г) повний аналіз свого життя

75. У педагогічній діяльності широко використовується аналіз продуктів діяльності - це:

- а) зароблені учнем бали;
- б) розумові дії, якості особистості;
- в) твори, малюнки, контрольні роботи;
- г) знання, бажання, цілі.

76-78. Поєднайте:

а) Учіння – це		а) викладання, процес передачі знань учню і його розвиток як особистості.
б) Навчання – це		б) організована, двостороння діяльність, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.
в) Діяльність педагога – це		в) активна цілеспрямована діяльність, яка полягає в засвоєнні знань, навичок та умінь, способів їх набуття, форм поведінки та видів діяльності.

79. Знайдіть правильну відповідь:

- а) учіння та учбова діяльність – тотожні поняття;
- б) учіння та учбова діяльність – різні поняття;
- в) учіння та учбова діяльність пов’язані між собою;
- г) учбова діяльність є однією з форм учіння, яка полягає в активному та цілеспрямованому засвоєнні соціального досвіду.

80. Підкресліть 4 відчуттів з якими пов’язана правильна самооцінка дітей раннього віку:

- а) відчуття безпеки,
- б) відчуття індивідуальності,
- в) відчуття приналежності до групи (сім’ї),
- г) відчуття страху,
- д) відчуття мети,
- ж) відчуття компетентності,
- з) відчуття значимості,
- к) відчуття ідентифікації.

81. Виховуваність – це

- а) процес впливу на людину суспільства, школи, сім’ї, літератури, телебачення тощо.
- б) рівень закріплення необхідних поглядів, форм поведінки, моральних, естетичних якостей.
- в) характеристика психічної діяльності дитини, яка виявляється в готовності здобувати досвід старших поколінь, формування суспільно значущих якостей.

82-85. Поєднайте термін, назву психологічного механізму формування властивостей особистості з її змістом:

а) наслідування		а) дотримування прикладу, зразка
б) навіювання		б) некритичне ставлення або розуміння явища
в) зараження		в) ототожнення себе з іншою людиною
г) ідентифікація		г) неусвідомлена взаємодія, яка відбувається на рівні підсвідомого, стереотипного, автоматичного взаємного обміну звичками, навичками тощо

86-89. Поєднайте:

а) перцептивні здібності педагога		а) здатністю педагога проникнути у внутрішній світ дитини;
б) мовні здібності педагога		б) здібність чітко висловлювати свої думки й почуття за допомогою мови;
в) організаторські здібності педагога		в) здатністю вчителя до безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів;
г) сугестивні здібності педагога		г) це вміння організовувати діяльність учнів, учбовий процес, свою власну діяльність.

90-97. Психологи доводять, що діти у своєму житті потребують порядку і правил поведінки. У зв'язку з цим, чи погоджуєтесь Ви з тим, що

правила повинні бути в житті кожної дитини	так	ні
коли доводиться вдаватися до покарання, краще позбавляти дитину чогось приємного для неї	так	ні
правила повинні бути гнучкими	так	ні
повинна бути узгодженість та послідовність вимог, заборон, які надходять від дорослих	так	ні
правил повинно бути багато	так	ні
відступи від правил можуть бути але аргументовані	так	ні
вимоги до вихованців повинні суперечити основним потребам дитини (у рухах, пізнанні, спілкуванні тощо)	так	ні
вимогу або заборону слід виражати у дружньому пояснювальному тоні	так	ні

98-99. Поєднайте термін та визначення стилю спілкування за К. Левіном:

а) авторитарний		а) вимоги педагога спокійні, діловиті; звертання приятельське; спілкування завжди має особистісний підхід;
б) демократичний		б) діти і дорослі діють самі по собі; відсутня дисципліна, продуктивна взаємодія з учнями;
в) потуральний		в) ризькі вимоги, часті у грубій формі; погроза, похвала, покарання мають суб'єктивний характер.

100. Підкресліть 4 мотивів спілкування:

- а) органічні,   в) ігрові,   д) інтимно-особистісні,
 б) пізнавальні,   г) побутові,   з) ділові,   к) організаційні.

Рекомендована література:

Основна література

1. *Вікова та педагогічна психологія*: Навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К., 2012.
2. *Видра О.Г.* Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб.. – К., 2011.
3. *Власоваю О.І.* Педагогічна психологія: Навч. посібник. – К., 2005.
4. *Вольнова Л.М.* Профілактика девіантної поведінки підлітків. – К., 2009.
5. *Дуткевич Т.В.* Дитяча психологія. Навч. посібник. – К., 2012.
6. *Заброцький М.М.* Основи вікової психології. Навч. посібник. – Тернопіль, 2009.
7. *Кутішенко В.П.* Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навч. посібник. – К., 2005.
8. *Кутішенко В.П., Ставицька С.О.* Психологія розвитку та вікова психологія – К., 2009.
9. *Лисянська Т.М.* Педагогічна психологія. Навч. посібник. – К., 2012.
10. *Мухина В.С.* Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество. – М., 2000.
11. *Поліщук В.М.* Вікова і педагогічна психологія: Навч. посіб. – Суми, 2010.
12. *Савчин М.В., Василенко Л.П.* Вікова психологія. Навч. посіб. – К., 2011.
13. *Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В.* Вікова психологія. Навч. посіб. – К., 2012.
14. <http://psychology.com.ua>

Додаткова література

1. *Агєєва А.Л., Заїка Є.В.* Пам'ять і мислення старшокласників: вікові та гендерні особливості // Практична психологія та соціальна робота, 2008.
2. *Байярд Р.Т., Байярд Д.* Ваш беспокойный подросток. – М., 1991. – С. 27-48.
3. *Бех І.Д.* Особистісно-зорієнтоване виховання: Наук. Метод. Посібник. – К., 1998.
4. *Бодалєв А.А.* Психология о личности. – М., 1988.
5. *Божович Л.И.* Личность и её формирование в детском возрасте. – М., 1968.
6. *Виготський Л.С.* Структура і динаміка віку//Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Житомир, 2005.
7. *Волков Б.С., Волкова Н.В.* Задачи и упражнения по детской психологии. – М., 1991
8. *Добрович А.Б.* Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Книга для учителей и родителей. – М., 1987.
9. *Дьоміна Г.А.* Психолого-педагогічний розвиток особистості сім'янина. – К., 2011.
10. *Еріксон Е.* Життєвий цикл: епігенез ідентичності//Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М. Психологія особистості: Навчальний посібник. – Житомир, 2005.

11. *Заброцький М.М., Савченко О.М., Тичина І.М.* Психологія особистості: Навчальний посібник. – Житомир, 2005.
12. *Казанская В.Г.* Педагогическая психология. – СПб., 2003.
13. *Кириченко Т.В.* Психологічні механізми саморегуляції поведінки підлітків. – К., 2001.
14. *Кон И.С.* В поисках себя. Личность и ее самосознание. – М., 1984.
15. *Кон И.С.* Психология ранней юности. – М., 1989.
16. *Крайг Грейс.* Психология развития. – СПб., 2000.
17. *Кулагина И.Ю., Коллюцкий В.Н.* Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. Учеб. Пособие. – М., 2001. – М., 1997.
18. *Леви В.* Нестандартна дитина. – К., 1991.
19. *Лисянська Т.М., Скрипченко Л.О.* Довідник з педагогіки та психології: Навч. посіб. для викл-чів, аспірантів та студ. пед. навч. закл. - К., 2001. - 216с.
20. *Максимова Н.Ю.* Психологія девіантної поведінки. – К., 2011.
21. *Маркова А.К., Матис Г.А., Орлов А.Б.* Формирование мотивации учения. – М., 1990.
22. *Матюхина М.В.* Мотивация учения младших школьников. – М., 1984.
23. *Мотрук Т.О.* Аналіз психічних станів при ігрові залежності// Практична психологія та соціальна робота. – 2009. - №9, С.64-67.
24. *Микитюк Н.В.* Психологічні аспекти супроводу дітей раннього віку // Практична психологія та соціальна робота, 2008.
25. *Мухина В.С.* Шестилетний ребе́нок в школе. – М., 1986.
26. *Мир детства. Мир детства: подросток .* – М, 1989. Младший школьник.
27. *Прихожан.* "Хочу, щоб мене розуміли" // Популярная психология: Хрестоматия: Учеб. пособ. для студ. пединститутов / Сост. В.В. Мироненко. - Л., 1990.
28. *Психология возрастных кризисов: Хрестоматия / Сост. К.В.Сельченко.* – Мн., М., 2001. *Психология человека от рождения*
29. *до смерти.* – СПб., 2002.
30. *Рабочая книга школьного психолога/*Под ред. И.В.Дубровиной. – М.:Просвещение, 1991.
31. *Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся //* Под ред. В.А.Татенко, Т.М.Титаренко. – К., 1989.
32. *Ставицька С.О.* Теоретичний аналіз проблеми становлення і розвитку індивідуально-особистісних характеристик в юнацькому віці// Кутішенко В.П., Ставицька С.О. Психологія розвитку та вікова психологія. К., 2009.
33. *Фопель К.* Чтобы дети были счастливы: Психологические игры и упражнения для детей школьного возраста. – М., 2005.
34. *Чайка Г.В.* Симптоми комп'ютерної залежності//Практична психологія та соціальна робота. – 2009. - №10.
35. *Шах Т.Г., Лукашук М.І.* Пізнавальний потенціал дошкільника // Практична психологія та соціальна робота, 2008.
36. *Шинкарук-Корзун Л.* Чинники агресивності дітей//Психолог – 2009. - №41.
37. *Якобсон П.М.* Эмоциональная жизнь школьника. – М., 1966.
38. *Ярошевский М.Г.* История психологии. – М., 1985.

Термінологічний словник

Акмеологія – наука, яка вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на етапі її дорослості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку (наука про розвиток зрілих людей).

Виховання – планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку з метою формування певних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, що забезпечує умови для її розвитку, підготовки до громадського життя і праці.

Вікова криза – особливі, порівняно нетривалі (до року) періоди онтогенезу, що характеризуються різкими психологічними змінами; стосується нормативних процесів, необхідних для нормального, поступального ходу особистісного розвитку.

Вікова психологія – галузь психологічної науки, що вивчає закономірності розвитку та функціонування психіки людини на всіх етапах її онтогенезу.

Девіантна поведінка – це поведінка, що відхиляється від загальноприйнятих норм – етичних, а іноді й правових, включає антидисциплінарні, антисоціальні, делінквентні (протиправні) й аутоагресивні вчинки. Останні можуть бути як патологічними (різні форми патології особи й особового реагування), так і непатологічними (психологічними).

Деадаптація шкільна – різновид соціальної деадаптації, що виявляється у ускладненому або малоефективному пристосуванні дитини до нових суспільних обставин в умовах шкільного навчання, спричинене здебільшого низьким рівнем шкільної зрілості дитини.

Дорослість – епоха життя людини, що настає після юності й характеризується високим ступенем зрілості та самостійності особистості в умовах її повноцінної реалізації в суспільстві (через професійну, громадську діяльність, створення сім'ї та виховання дітей тощо).

Експеримент – емпіричний (дослідний) метод одержання наукових даних при якому психічні явища, умови виявлення і розвитку вивчаються в спеціально створених, штучних умовах.

Емпатія – розуміння, усвідомлення та прийняття емоційного стану, почуттів, ставлень іншої людини (проникнення в його переживання), виявляється як співпереживання, співчуття і співдія.

Зрілість – (дорослість) стан, до якого приходять організм наприкінці певного періоду свого розвитку. Най триваліший період онтогенезу характеризується тенденцією до досягнення найвищого розвитку духовних, інтелектуальних та фізичних здібностей особистості. хронологічні рамки періоду зрілості досить умовні і визначаються завершенням юності і початком періоду старіння.

Зрілість психологічна – системна якість особистості, що відображає досягнення стану її повної функціональності, адаптивності та відповідальності.

Зрілість особистісна – сукупність розвинених фізіологічних, розумових, вольових, моральних та соціальних якостей людини, що дозволяє їй успішно адаптуватись та реалізуватись в навколишньому середовищі.

Комплекс позжвавлення — важливе психічне новоутворення періоду новонародженості, що виникає під час контакту дитини з дорослим і включає емоційні та рухові реакції: посмішку, вокалізації, дитина тягнеться ручками і спрямовує погляд у напрямі дорослого.

Корекція – діяльність з виправлення (коректування) тих особливостей психічного розвитку, які, за прийнятою системою критеріїв, не відповідають “оптимальній” моделі.

Криза – особливі, порівняно нетривалі (до року) періоди онтогенезу, що характеризуються різкими психологічними змінами; стосується нормативних процесів, необхідних для нормального, поступального ходу особистісного розвитку.

Навчання – процес цілеспрямованої передачі суспільно-історичного досвіду;

- спільна діяльність педагога і дитини, зорієнтована на засвоєння знань, умінь і навичок, способів пізнавальної діяльності;
- цілеспрямоване організоване навчання.

Научіння – набуття людиною певного психофізичного досвіду та здатність його ефективно використовувати;

- процес і результат надбання індивідуального досвіду;
- стійкі доцільні зміни діяльності, які виникають завдяки попередній діяльності й не викликані безпосередньо-вродженими фізіологічними реакціями організму.

Новоутворення – новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя.

Онтогенез – розвиток живих істот у процесі їх індивідуального життя, що полягає у змінах, які носять закономірний, послідовний, прогресивний характер, як рух від нижчих до вищих рівнів життєдіяльності, її структурне та функціональне вдосконалення.

Педагогічна занедбаність – такий «рівень невихованості», який виражається в несформованості важливих соціальних якостей особистості, актуальних для певного віку. Вона є результатом достатньо низького рівня виховуваності.

Педагогічна психологія – галузь психологічної науки, що зосереджена на вивченні психологічних особливостей навчання, виховання та педагогічної діяльності і особистості вчителя.

Педагогічний такт – це міра педагогічного цілеспрямованого впливу вчителя на учня, вміння встановити продуктивний стиль спілкування.

Підлітковий період – перехідний від дитинства до дорослості вік, що триває від 10 (11) до 15 років і охоплює навчання дитини в основній школі.

Предметом вікової психології виступають загальні закономірності психічного розвитку в онтогенезі, встановлення вікових періодів цього розвитку та причин переходу від одного віку до іншого.

Провідна діяльність – це вид діяльності, який в певний віковий період найінтенсивніше впливає на розвиток та формування всіх рис особистості дитини, її пізнавальних процесів, в результаті чого з'являються вікові новоутворення.

Профілактика – в технологіях роботи з дітьми, що мають проблеми, зв'язана з тим, щоб встановити, згладити, зняти причини, умови і чинники, що викликають відхилення в розвитку і соціалізації дитини.

Референтна група – група значимих, авторитетних для особистості людей, у спілкуванні з якими можливе її максимальне саморозкриття.

Розвиток процес накопичення кількісних та якісних прогресивних змін, рух вперед від простого до складного, від нижчого до вищого.

Самовиховання – управління суб'єктом своєю діяльністю, спілкуванням, поведінкою, переживаннями, спрямованими на зміну своєї особистості відповідно до усвідомлених цілей, ідеалів і переконань задля самовдосконалення.

Сенситивний період — специфічний для кожної психічної властивості віковий інтервал, коли вона розвивається найбільш інтенсивно.

Соціальна ситуація психічного розвитку – співвідношення зовнішніх і внутрішніх умов розвитку психіки особистості.

Спостереження – метод цілеспрямованого сприймання зовнішніх виявів поведінки людини у звичних для неї умовах без активного втручання дослідника;

- це метод в якому за зовнішніми об'єктивними показниками робиться висновок про внутрішні психологічні особливості.

Учбова діяльність – це учіння школяра, що відбувається в умовах навчання.

Учіння – це цілеспрямоване засвоєння соціального досвіду, це діяльність особистості, це специфічна діяльність людини, метою якої є наuczіння (діяльність активна, гностична).

Філогенез – історичний процес розвитку всіх живих організмів на Землі. Психологія акцентує увагу на філогенетичному виникненні та розвитку психіки та відповідних їй форм поведінки.

Юність – період розвитку людини, який відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя, що триває від 15 до 21 року і характеризується завершенням або стабілізацією основних систем психічного та фізичного розвитку.

Інститут соціальної роботи та управління
НПУ імені М.П. Драгоманова

ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації для практичних занять,
самостійної роботи та модульного контролю знань студентів

Автор:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри галузевої психології та психології управління
Дьоміна Ганна Анатоліївна

Підписано до друку 26. 05.2015 р. Формат 60×84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9